

Βαγγέλης Π. Λιάπης

Αντίσταση 1940 - 1944

Τεύχος δεύτερο

μικρή βιβλιοθήκη

6

2001

Ο Βαγγέλης Π. Λιάπης

γεννήθηκε στην Ελευσίνα το 1914. Σπούδασε Νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και άσκησε το επάγγελμα του δικηγόρου. Πήρε μέρος στην αντίσταση. Ενίσχυσε όλες τις πνευματικές προσπάθειες στην Ελευσίνα. Από το 1975 γράφει βιβλία ιστορικού και λαογραφικού περιεχομένου της περιοχής Ελευσίνας. Μετέχει σε διεθνή συνέδρια. Είναι μέλος της ΟΥΝΕΣΚΟ. Μέλος του Δ.Σ. του σωματείου "Ελληνικοί χοροί Δώρα Στράτου". Επιστημονικός συνεργάτης στο επίσημο όργανο της Ακαδημίας Επιστημών της Αλβανίας KULTURA POPIULORE και στο περιοδικό LIDJAMS της Καλαβρίας. Επιμελείται το περιοδικό ΑΙΣΙΟΔΟΞΙΑ του Α' ΚΑΠΗ Ελευσίνας. Έχει τιμηθεί από τον Δήμο Ελευσίνας, από την Ακαδημία επιστημών της Αλβανίας με τίτλο DOCTOR ONORIS KAUIZA και από τον πρόεδρο της Δημοκρατίας της ίδιας χώρας με το χρυσό παράσημο NAIM FRAZERI. Κυκλοφορούν 25 βιβλία του.

Έργα του ιδίου

ΕΛΕΥΣΙΝΑ αρχαία εποχή εκδ. 1974 του ιδίου
ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ 1941-1944 εκδ. 1978 του ιδίου
ΑΡΒΑΝΙΤΙΚΟΣ ΓΑΜΟΣ 1980 του ιδίου,
Β' έκδ. 1988 ΔΩΔΩΝΗ
ΑΡΒΑΝΙΤΙΚΟ ΜΟΙΡΟΛΟΙ εκδ.. 1985 ΔΩΔΩΝΗ
Ο ΧΟΡΟΣ ΣΤΟΥΣ ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΕΣ
εκδ.1987 IFESTIA
ΑΡΒΑΝΙΤΙΚΑ ΖΑΚΟΝΙΑ εκδ. 1988 ΔΩΔΩΝΗ
ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ εκδ. 1989 Β' ΚΑΠΗ Ελευσίνος
ΕΛΕΥΣΙΝΑ στα νεότερα χρόνια εκδ. 1993 του ιδίου
ΔΗΜΗΤΡΑ θεατρικό εκδ. 1995 του ιδίου
ΛΑΪΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ εκδ. "Συλλογές " 1995
ΠΑΛΙΑ ΠΑΙΔΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ εκδ. 1995
Β' ΚΑΠΗ Ελευσίνος
ΕΛΕΥΣΙΝΑ συμπληρωματικά στοιχεία
εκδ. 1997 του ιδίου
ΠΑΛΙΕΣ ΕΙΚΟΝΕΣ εκδ. 1997 του ιδίου
ΠΑΡΑΙΝΕΣΕΙΣ (ποίηση) εκδ. 1997 του ιδίου
ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΜΟΥ εκδ. 1997 του ιδίου
ΛΑΙΚΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ ΚΑΙ ΔΟΞΑΣΙΕΣ εκδ. Δήμου
Ελευσίνας 1988
ΘΡΙΑΣΙΟ εκδ. 1998 του ιδίου
ΛΟΥΛΕΤ Ε ΒΑΣΙΛΙΚΟΪ εκδ. 1999 διεθνής οργάνωση
λαϊκής τέχνης (UNESCO-B)
ΜΑΓΟΥΛΑ εκδ. Κοινότητας Μαγούλας 1999
ΕΛΕΥΣΙΝΙΑΚΟΙ ΧΟΡΟΙ ΔΙΑ ΜΕΣΟΥ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ
ανακοίνωση Η' συμποσίου
ΑΝΤΙΓΟΝΗ 1999 εκδ. του ιδίου
ΤΟ ΧΡΕΟΣ εκδ. 2000 του ιδίου
ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ εκδ. 2000 (UNESCO-B)
TABERNES εκδ. 2000 του ιδίου
ΣΥΝΟΙΚΙΕΣ ΚΑΙ ΓΕΙΤΟΝΙΕΣ ΤΗΣ ΕΛΕΥΣΙΝΑΣ εκδ.
2000 του ιδίου

Τίτλος:

Αντίσταση 1940 - 1944

Συγγραφέας:

Βαγγέλης Π. Λιάπης

Διεύθυνση συγγραφέα:

Αγροτική περιοχή Μαγούλας 19600

τηλ. 5550444

ISBN : 960-87110-0-2

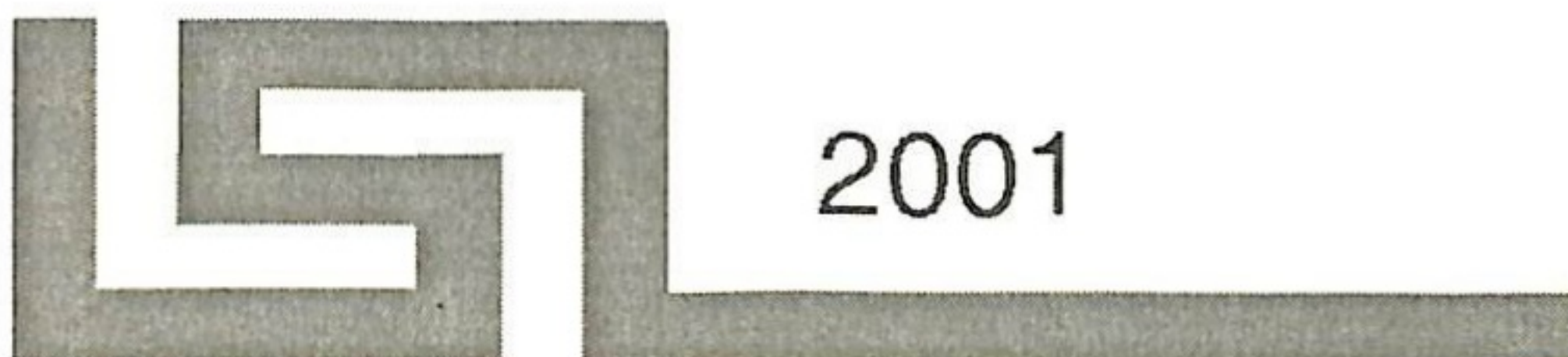
Βαγγέλης Π. Λιάπης

Αντίσταση 1940 - 1944

Τεύχος δεύτερο

μικρή βιβλιοθήκη

6

2001

Σ' αυτούς που πολέμησαν το
φασισμό χαμένους και ζωντανούς
οφείλουμε αιώνιο χρέος

Αιώνια ελληνική ιδέα

Πρόλογος

Στα 1975 είχα εκδόσει ένα βιβλίο με αντιστασιακό περιεχόμενο. Τα στοιχεία που διαθέτω χρειάζεται να δουν κι αυτά το φως της δημοσιότητας. Πρέπει, είναι χρέος μου. Πιστεύω ότι θα προφθάσω να δημοσιεύσω ολόκληρο το αντιστασιακό υλικό που διαθέτω. Είναι κρίμα να το πάρω μαζί μου. Είναι ένα σημαντικό κομμάτι της ιστορικής πορείας της Ελευσίνας, που πρέπει να πάρει τη θέση του. Για να μην υπάρχουν ιστορικά κενά.

Το βιβλίο μου του 1975 το θεωρώ σαν πρώτο τεύχος, σαν δεύτερο τεύχος το παρόν, έως ότου εξαντληθεί το υλικό που διαθέτω.

Πόλεμος

Ο φασισμός και ο ναζισμός πάνε ν' αφανίσουν τον πλανήτη. Τρέμει από φόβο η Ευρώπη. Φωτιά πολέμου ξαπλώνει και καίει τα πάντα. Ώσπου έφτασε και στο φτωχικό μας. Κι εμείς φωνάζουμε στο θεριό: "Φωτιά εσύ, φωτιά κι εμείς. Κι όποιος μένει".

Φουρτούνιασε ο πλανήτης
Κύματα βουνά ολέθρου και καταστροφής
Χυμάνε, σαρώνουν ζωές και ιδέες
Αχόρταγο μαύρο μίσος αφανισμού
Σέρνονται, πέφτουν συντρίμια
Γκρεμίζονται
τα όσα έφτιαξε ο άνθρωπος με θυσία και αίμα

Κάπου, μια φωνή ανατέλει
"Κάτω ο φασισμός"
Φωνή, ουσία του ήλιου
Καφτή

Νοέμβρης 1941

Εδώ το λένε Ελλάδα

Όλυμπος είμαι και αστράφτω

Προλογικό σημείωμα

Αρκετά χρόνια, ασχολούμαι με μελέτες γύρω από τον ιστορικό και παραδοσιακό βίο της περιοχής της Ελευσίνας και όλου σχεδόν του ελλαδικού χώρου.

Προσπάθησα να εντοπίσω και αξιολογήσω πηγές που θα τις έπαιρνε για πάντα μαζί του, ο χρόνος. Πιστεύω ότι έδωσα στοιχεία που είναι της περασμένης εποχής. Που δίνουν εικόνες με το πραγματικό τους χρώμα, που αποσαφηνίζουν την εποχή πριν από εμάς, με παρατηρήσεις, βιώματα και, γιατί όχι τεκμηριωμένες εξηγήσεις και ερμηνείες, εικασίες και ενδείξεις που πλησιάζουν να είναι αποδείξεις.

Θα ήταν αφέλεια αν έλεγα ότι τα ήξερα όλα. Μπορεί να είμαι αυτής της εποχής. Αυτό δε σημαίνει ότι κατέχω λεπτομέρειες, σημαντικές πληροφορίες για όλα.

Είχα την ευτυχία να κουβεντιάσω με τους ηλικιωμένους, τότε, που ήμουν νεότερός τους, που είχαν βιώσει τον κόσμο τους μερικές δεκαετίες πριν από μένα. Κανένας δε διεκδικούσε ότι, η άποψή του, ήταν η μόνη αληθινή. Με την βοήθειά τους και τις διασταυρώσεις υιοθέτησα τα συμπεράσματά μου. Εάν, παρά ταύτα, υπήρξαν και σφάλματα, η τελική ευθύνη βαρύνει εμένα. Ας μου καταλογιστεί όμως η ενοχή σαν αποτέλεσμα ελαφράς αμέλειας.

Έχοντας μπροστά μου το μέχρι σήμερα αδημοσίευτο συγγραφικό μου έργο, κάτι λέει μέσα μου (μάλιστα, μου φωνάζει έντονα), ότι, κατηγορούμαι εφ' όσον παράβλεψα στο να παρουσιάσω και στοιχεία που σχετίζονται με την εποχή, από το 1940 μέχρι το 1944 και λίγο μετά. Το φταίξιμό μου είναι ακόμα μεγαλύτερο, όταν είναι γεγονός, ότι κανένας δεν έκανε αυτό που παράλειψα να κάνω εγώ. Κι ακόμα περισσότερο θεωρούμαι υπεύθυνος, αφού έζησα αυτή την πολυτάραχη εποχή κι έπαιξα τότε ενεργό ρόλο.

Ένας άλλος ουσιαστικός λόγος συνίσταται στο ότι, τυχόν παράλειψη αναφορών γι' αυτή την χρονική περίοδο, δημιουργεί ιστορικό κενό στην ιστορική πορεία της Ελευσίνας, κάτι που θεωρείται ανεπίτρεπτο. Όταν μάλιστα, έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο η Ελευσίνα στα χρόνια της γερμανικής κατοχής είναι ένας ακόμα λόγος, που δεν επιτρέπει ν' αποσιωπηθούν στοιχεία που συνδέονται με την παρουσία της.

Προσωπικά, αυτό που με σπρώχνει δυνατά στο να ασχοληθώ μ' αυτή την χρονική περίοδο είναι και ο συναισθηματισμός που με συνδέει με το όραμα της αντίστασης, όπως την γεύτηκα σ' όλο της το μεγαλείο, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι θα ωραιοποιήσω γεγονότα, ή θα σταθώ κριτικά στο καθένα.

Η μεταφορά σήμερα των καταστάσεων, όπως επικρατούσαν τότε, των αντιλήψεων που μας κατείχαν, των αντιδράσεων και των περιστατικών που δημιουργούσαν, δίνει στην εικόνα της εποχής, ένα υλικό πολύτιμο για τον ερευνητή του μέλλοντος.

Τα γεγονότα καταγράφονται όπως έγιναν. Τα πρόσωπα είναι υπαρκτά. Μερικά περιστατικά τα περιγράφω όπως τα έζησα. Μερικά άλλα, όπως μου τα διηγήθηκαν. Μια σειρά τα αντιγράφω από ιδιόγραφα, φίλων αγωνιστών. Τα διατηρώ σαν κειμήλια της αντίστασης, όπως και αρκετά σε

κασέτες. Σ' αυτά δεν επιτρέπονται παρεμβάσεις.

Δε γράφω ιστορία. Παραθέτω γεγονότα, περιστατικά και προσωπικές εντυπώσεις. Μεταφέρω ό,τι μου είπαν, ό,τι μου έδωσαν γραμμένο και ό,τι αντέγραψα από τη φωνή τους.

Πρόκειται για σημειώματα που τα προκάλεσαν κάποιες στιγμές, που έδιναν την εντύπωση ότι ήσαν αιώνες. Μερικά γράφτηκαν όταν είχε σηκώσει το χέρι του ο θάνατος για το τελικό χτύπημα. Άλλα μέσα στη φυλακή. Θα περιοριστώ στο να τα αντιγράψω. Χωρίς να προσθέσω, ή αφαιρέσω τίποτα. Κι ας υπάρχουν σημεία που έχουν υποστεί κάποια επίδραση εξαιτίας του χρόνου και των νέων συνθηκών που δημιουργήθηκαν, ή, έστω, αν τα έχουν διαφοροποιήσει οποιοδήποτε άλλοι παράγοντες.

Πρέπει, τέλος, να καταστήσω γνωστό στους φίλους μου αναγνώστες ότι οργανώθηκα στο E.A.M., όπου μου ανατέθηκε η ευθύνη του διαφωτιστή και του παράνομου τύπου.

Κρατούσα πλήρες αρχείο. Επέζησε μέχρι τα πρώτα χρόνια μετά την απελευθέρωση. Είχα χαρακτηριστεί όμως σαν κομμουνιστής από την Πολιτεία. Έκαναν έφοδο στο σπίτι μου, δεν άφησαν τίποτα που δεν το έψαξαν. Η σοδειά ήταν αρκετή να φορτωθώ συγκεκριμένες κατηγορίες. Ατράνταχτα αποδεικτικά στοιχεία, αποτελούσαν τέσσερις παραφουσκωμένοι φάκελοι με αρχειακό υλικό κατά την κατοχή, που αναφερόταν στην αντίσταση.

Το πατρικό μου σπίτι δεν κρίθηκε ύποπτο. Εκεί υπήρχαν κάτι ξεχασμένοι φάκελοι, τους οποίους είχε βρει και είχε προστατέψει η μάνα μου. Μου τους έφερε στο σπίτι στα 1965 όταν έκρινε η ίδια ότι είχε σταματήσει ο διωγμός των ιδεών.

Ήδη, είναι πλέον καιρός να πάρουν τη θέση τους, μαζί με τα νεότερα που συγκέντρωσα για την αντίσταση.

Σκοτάδι

Βασίλευε γαλήνη ως χθες
διάχυτη συναρμοσμένη τάξη
καθιερωμένοι γνώμονες συμπεριφοράς.

Μα φουρτούνιασε ο πλανήτης
μυριάδες κύματα ολέθρου
Κυρίαρχος ο θρίαμβος ομαδικής κτηνωδίας
αχόρταγο παιχνίδι αφανισμού
Ανάπηρες ψυχές, τρικλίζουν,
συντρίβονται σε νεκρά κομμάτια.

Που είναι η ζωή;
Που είναι;
Η ζωή του ανθρώπου
Αν έφυγε, γιατί να υπάρχω;

Δεκέμβριος 1941

Εισαγωγικά στοιχεία

Μετά την κατοχή, κυρίως μετά την χούντα, παρουσιάστηκαν αρκετά βιβλία και δημοσιεύματα σε εφημερίδες και περιοδικά, σχετικά με την Αντίσταση 1941-1944.

Όσο κι αν υποστηρίζει κανείς ότι περιέχουν επηρεασμένες κρίσεις εξαιτίας της πολιτικής τοποθέτησης αυτών που τα γράφουν, δεν παύουν να αποτελούν "υλικό" για τον ιστορικό που θα μελετήσει αυτή την ταραγμένη εποχή.

Πρόκειται για προαιώνιο φαινόμενο. Πάντοτε το αντιμετώπισε η ιστορική έρευνα. Ο συναισθηματισμός και οι προσωπικές προτιμήσεις και τοποθετήσεις, είναι σχεδόν αδύνατο να εκλείψουν, όταν, το γραπτό χρονολογείται κοντά στο γεγονός. Μέσα όμως από τα λαθεμένα στοιχεία, μπορεί να διακρίνει το έμπειρο μάτι το διαυγές ιστορικό απόσταγμα.

Το εγκληματικό είναι, όταν, ο ιστορικός τοποθετεί τον εαυτό του ιδεολογικά μέσα στην ιστορία. Πρόκειται για ένα ολέθριο φαινόμενο που εμφανίζεται σαν ιστορική ενδημική νόσος.

Η αντίσταση του ελληνικού λαού στα 1941-1944 είναι ένα από τα σπουδαιότερα κομμάτια της ιστορικής πορείας της χώρας μας μέσα στους αιώνες, τόσο σαν φαινόμενο, όσο, κυρίως, σαν ένα από τα πιο σπάνια

ξεσπάσματα της ανθρώπινης ανησυχίας των λαών όλου του κόσμου. Γιατί, για πρώτη φορά στην ιστορία των λαϊκών επαναστάσεων σε παγκόσμια κλίμακα, μπαίνει σαν ένας από τους κύριους σκοπούς και η διεκδίκηση του δικαιώματος της λαϊκής κυριαρχίας.

Σαν πρώτη φάση αντίστασης του ελληνικού λαού θα παρουσιάσει ο ιστορικός του μέλλοντος τον Οκτώβριο του 1940. Και θα τοποθετήσει, μαζί με το αίσθημα της ελευθερίας του τόπου, και το αίσθημα της απελευθέρωσης από τα δεσμά του απολυταρχισμού και του ιμπεριαλισμού. Γιατί, τότε, δεν πολεμούσαμε στα βουνά της Αλβανίας, ούτε τον Ιταλό στρατιώτη, ούτε την Ιταλία, ούτε τον λαό της, αλλά, μόνον τον ιταλικό φασισμό. Αυτός μας πείραξε το ελληνικό μας ιδεώδες κι από κοντά, το ελληνικό φιλότιμο. Γι' αυτά αντισταθήκαμε τότε. Γι' αυτό, στην ιταλική επίθεση παρατηρήθηκε μαζική συμμετοχή και ηρωισμοί, τόσο στο μέτωπο, όσο και σ' ολόκληρη τη χώρα.

Πρέπει να τονιστεί και κάτι ακόμα. Πεζοπορούσαν με πρησμένα πόδια οι ήρωες των βουνών της Αλβανίας, οι νικητές της πρώτης νίκης του μεγάλου πολέμου, με το παράπονο που δεν τους άφησε το Γενικό Επιτελείο Στρατού να πετάξουν στη θάλασσα τους Ιταλούς.

Η στρατιωτική ηγεσία υπό τον Αλ. Παπάγο ήταν κολλημένη στην ιδέα του αμυντικού πολέμου. Γι' αυτό και, σε συμφωνία με τον Μεταξά, έθεσαν όρους στην αποβίβαση εκστρατευτικού Αγγλικού Σώματος, με την αιτιολογία ότι ήσαν ανεπαρκείς οι ενισχύσεις (μέσα Ιανουαρίου). Κι αυτό, για να μην προκαλέσουν γερμανική επίθεση, αν και γνώριζαν, ότι και σ' αυτή την περίπτωση θ' αντιστεκόταν η Ελλάδα.

Κατηφόριζαν για τα σπίτια τους οι ξυπόλυτοι, κουρελιασμένοι και πεινασμένοι νικητές, αλλά κουβαλούσαν μέσα τους τον πόνο του ατέλειωτου. Τη γλυκάδα της γεύσης

της τελικής νίκης κατά του φασισμού. Αυτός ο πόνος του ατελείωτου, αντί να τους βαραίνει τα κουρασμένα και πληγωμένα πόδια, τους έδινε φτερά. Είχαν δώσει ένα καλό μάθημα στο φασιστικό τέρας. Κατέβαιναν στην υποδουλωμένη πατρίδα με τον πόθο να συνεχίσουν. Γι' αυτό πρέπει να τονιστεί τούτο το σημείο: Όλοι οι πολεμιστές στην Αλβανία, όσοι δεν έμειναν για πάντα εκεί, μπήκαν στην αντίσταση σαν συνεχιστές.

Γι' αυτό χρειάζεται να χρονολογηθεί η αντίσταση από τις 28/10/1940. Ήταν, βέβαια, πόλεμος εναντίον της ακεραιότητας της χώρας μας, αυτό όμως που έκανε ακαταμάχητο τον ελληνικό λαό ήταν και το ότι, ξένη δύναμη, πήγαινε να του ξεριζώσει το ιδεώδες της δημοκρατίας.

Η δεύτερη φάση της αντίστασης ενισχύεται, εκτός από την ελευθερία και τη δημοκρατία και με το ιδεώδες της λαϊκής κυριαρχίας. Ο ιστορικός θα τοποθετήσει την έναρξη αυτής της φάσης τον Μάιο του 1941. Η Ελλάδα είναι υποδουλωμένη από τους Γερμανούς. Ο Βασιλιάς και η κυβέρνηση το 'βαλαν στα πόδια. Και δικαιολογούνται από την Κρήτη *"... ίνα συνεχίσωμεν τον αγώνα εις έτερα μέτωπα"*.

Αλλά και όταν έπεσε η Κρήτη αφού είχε ροκανίσει για τα καλά ό,τι πιο εκλεκτό διέθετε η γερμανική μηχανή, ο Βασιλιάς και η Κυβέρνηση, πρόφτασαν και το έσκασαν για την Αίγυπτο. Να αναφερθούμε στα πολιτικά κόμματα; Κατάπιαν τη γλώσσα τους. Έβαλαν την ουρά στα σκέλια κι έκαναν πράξη την πολιτική απραξία. Τόσο καταλάβαιναν. Αυτό διάλεξαν.

Κι έτσι, έμενε, ο ελληνικός λαός, να τα βγάλει πέρα μόνος του. Το 1941, πήγαινε να γραφεί σαν χρονιά εξευτελιστικού αφανισμού από πείνα. Κι έφτασε να ξεχαστεί η προαιώνια κραυγή. Κάποτε είχε φωνάξει: *"Ιτε παίδες Ελλήνων"*. Και αφάνισε την περσική μυρμηγκιά. Κάποτε ακούστηκε: *"Λευτεριά για θάνατος"*. Και τρόμαξε η οικουμένη. Κάποτε, ο πολεμικός παιάνας *"αέρα"*

ανατρίχιασε τα αλβανικά βουνά και ξάπλωσε την ελπίδα στην κατατρομαγμένη ανθρωπότητα.

Στα 1941 ακούστηκε πάλι το ελληνικό σάλπισμα "Κάτω ο φασισμός". Τούτη τη φορά από το Κ.Κ.Ε. Ο Μεταξάς, κοντά στα άλλα του, φρόντισε και παράδωσε το σύνολο σχεδόν των κρατουμένων κομμουνιστών σε στρατόπεδα και φυλακές, στους Γερμανούς. Ζούσαν μερικοί στην παρανομία, κυρίως νεαρά άτομα, που δεν είχε προφτάσει να τα εντοπίσει το μάτι του Μανιαδάκη και αρκετοί που είχαν δραπετεύσει απάνω στη θολούρα του πολέμου και των πρώτων ημερών της υποδούλωσης της χώρας.

Με πρωτοβουλία αυτών, αρκετοί από τους οποίους ήσαν στελέχη του κόμματος, αλλά και υπό την καθοδήγησή του, οργανώθηκαν οι πρώτοι αντιστασιακοί πυρήνες που εμπλούτισαν τις κομμουνιστικές τριάδες που δρούσαν παράνομα μέχρι τότε.

Ο στόχος ήταν σαφής: Αντίσταση και συγκρότηση ένοπλης αντίστασης. Ο στόχος αυτός εκφράστηκε οργανωτικά μετά από λίγους μήνες με το εαμικό κίνημα. Με ταχύτατο ρυθμό αγκαλιάστηκε από τις λαϊκές μάζες και πολλούς από τις μικροαστικές και αστικές τάξεις, σε όλες σχεδόν τις πόλεις και τα χωριά της χώρας.

Το Ε.Α.Μ. αναγνωρίστηκε σαν η κύρια αντιστασιακή δύναμη. Αποτελούσε έκφραση της λαϊκής συνείδησης. Δεκτοί γίνονταν όσοι θεωρούσαν την αντίσταση σαν μέσον αντιμετώπισης του κατακτητή ανεξάρτητα της πολιτικής τους τοποθέτησης.

Δύο υπήρξαν οι στόχοι του Ε.Α.Μ.: Ο πρώτος, η απελευθέρωση της χώρας από τον κατακτητή με οποιοδήποτε δυνατό τρόπο. Και ο δεύτερος στόχος εξίσου ισοδύναμος με τον πρώτο, η κοινωνική και οικονομική απελευθέρωση του λαού δια μέσου της αναγνώρισης των κυριαρχικών του δικαιωμάτων.

Ήταν κάτι νέο ο δεύτερος στόχος. Δημιούργησε ένα

ξύπνημα, ζωντάνια, ενθουσιασμό, λαϊκή μαχητικότητα, μέσα στις πόλεις και στα χωριά. Θα έλεγε κανείς ότι έχουμε να κάνουμε με έναν πόλεμο χωρίς γραμμή μετώπου και μετόπισθεν. Γιατί, παντού είχες την αίσθηση ότι βρίσκεσαι στην πρώτη γραμμή. Αυτός είναι ο λόγος που από το Ε.Α.Μ. γεννήθηκε η εθνική αλληλεγγύη, η Ε.Π.ΟΝ., ο εφεδρικός Ε.Λ.Α.Σ. μέσα στις πόλεις και τα αντάρτικα ένοπλα σώματα στα βουνά. Πρόκειται για μια άρτια οργανωμένη δύναμη που καλύπτει ολόκληρο το αντιστασιακό φάσμα.

Το ιδεολογικό υπόβαθρο του Ε.Α.Μ. με τον διπλό ισοδύναμο στόχο είναι κάτι που εμφανίζεται για πρώτη φορά στην ιστορία των επαναστατικών κινημάτων και αγώνων απ' όσα είχε γνωρίσει μέχρι τότε ο κόσμος: ***"Απελευθέρωση της χώρας από τον κατακτητή και συνάμα εδραίωση της λαϊκής κυριαρχίας και κοινωνική και οικονομική δικαιοσύνη"***. Δύο ομόκεντροι στόχοι που ολοκληρώνουν το ιδεώδες της ελευθερίας, της δημοκρατίας και της λαϊκής κυριαρχίας, θεωρούνται οι μοναδικοί για τη στερέωση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και το άνοιγμα του δρόμου προς την πρόοδο και τον πολιτισμό. Η επιστήμη της ιστορίας και όποια άλλη ανθρωπολογική και κοινωνιολογική, αλλά, και οικονομική επιστήμη ακόμα, δεν έχουν παρουσιάσει αναλύσεις, στο είδος τους η καθεμιά, σχετικά με αυτό το κοινωνικό φαινόμενο. Το Ε.Α.Μ. αυτό καθ' εαυτό, παίρνει την ιστορική του θέση στην παγκόσμια ιστορία των λαϊκών κινημάτων.

Στα 1943 φαινόταν πλέον καθαρά ότι είχε κριθεί η έκβαση του πολέμου. Το τέρας της ναζιστικής μανίας μουγκρίζει, μαίνεται, χτυπάει στα τυφλά και απελπισμένα. Όλα δείχνουν ότι βαδίζει ολοταχώς προς το τέλος. Καιρός να βγουν από τους κρυψώνες τους τα πολιτικά κόμματα. Στράφηκαν στη βοήθεια του ξένου παράγοντα για να ενισχυθούν. Διέθεταν πείρα έμμεσων τρόπων δράσης,

πονηράδες και μανούβρες, εφόδια τα οποία βοηθούσαν στο να παίξουν τους σκοτεινούς τους ρόλους. Τότε δε διέθετε εμπειρία χειρισμών το Κ.Κ.Ε. σε τέτοιες περιπεπλεγμένες καταστάσεις. Πρόκειται για ένα σημείο που πέφτει να το εξηγήσει η ιστορική έρευνα. Πρέπει να απαντήσει με τα επιστημονικά μέσα που διαθέτει, στο ερώτημα: Γιατί, τελικά, το Κ.Κ.Ε. και το Ε.Α.Μ. έχασαν την νίκη όταν έλεγαν όλα ότι την είχαν στα χέρια τους;

Από τα μεταχουντικά χρόνια ίσαμε σήμερα, μιλάμε για λάθη του Κ.Κ.Ε. Τα εντοπίζουμε στο ότι δέχθηκε τον αγγλικό παράγοντα, με αποτέλεσμα να φτάσουμε στον Δεκέμβριο του 1944 και στην Βάρκιζα, και ότι, αφού είχε χάσει με αυτά και κάποια άλλα προηγηθέντα (Λίβανος κλπ.) την στρατιωτική αναμέτρηση, άφησε να του φύγει από τα χέρια η πολιτική μάχη (σχεδόν την χάρισε) όταν ήταν γεγονός ότι είχε εξασφαλισμένη την λαϊκή δύναμη.

Αναμένονται επιστημονικά τεκμηριωμένες απαντήσεις. Γιατί είναι τρομακτικό να παραδεχθεί κανείς ότι πρόκειται για θελημένες ενέργειες. Η αντίσταση 1940-1944 αναμένει τον ιστορικό μελετητή, που θα την τοποθετήσει στο αληθινό της βάθρο, έτσι ώστε να πάρει τη θέση της στο ιστορικό στερέωμα της αιώνιας χώρας μας.

Το καθήκον που μπαίνει σε όσους γνωρίζουν κάτι, σε όσους έζησαν γεγονότα και καταστάσεις, είναι να τα καταγράψουν. Να έλθουν στο φως λεπτομέρειες και στοιχεία. Μένουν πολλά, άγνωστα ακόμα.

Είναι απαραίτητο να ολοκληρωθεί, όσο γίνεται, το αρχειακό υλικό που μένει ακόμα σε κάποια χαρτιά και στις μνήμες. Είναι ένα σοβαρότατο εργαλείο για τον μελετητή του μέλλοντος. Είναι ανεπίτρεπτο να το πάρουμε μαζί μας φεύγοντας για πάντα.

Απ' το φως στο σκοτάδι

Σαν τον Βιργίλιο
ανέβαινα τις ιερές σκάλες του παράδεισου
χαρούμενος, σαν τα πουλιά στην άνοιξη
Μιλούσα, σκεπτόμουν, θύμωνα, ερωτευόμουν
Ελεύθερα.

Μα ήρθε σκοτάδι
Φοβάμαι, τρομάζω
Κακές κραυγές
Μυριάδες ικεσίες φωνάζουν έλεος
μαύρος ίσκιος, διάχυτο δηλητήριο
άλογη προστακτική, απληστία υπεροχής
υπέρμετρη ωμότητα, νεκροθήκες ομάδων.

Παίρνει τις ικεσίες ο άνεμος
κι η αντήχηση
πικρή ειρωνεία.

Δεκέμβριος 1941

Έτσι φτάσαμε στην αντίσταση.

Ο πόλεμος τον Οκτώβρη 1940 βρήκε την Ελλάδα υπό δικτατορικό καθεστώς. Το βράδυ της 4ης Αυγούστου 1936 ο Βασιλιάς Γεώργιος Β΄ και ο Ιωάννης Μεταξάς κατέλυσαν το κοινοβουλευτικό πολίτευμα, διέλυσαν την Βουλή, επέβαλαν στρατιωτικό νόμο και κήρυξαν δικτατορία. Η δικαιολογία; *"διάβρωση και διαφθορά του πολιτικού κόσμου καθώς και του τύπου σε συνδυασμό με την κομμουνιστική απειλή"*.

Μετά την κήρυξη του μεγάλου πολέμου και την συμμετοχή της Ιταλίας στον Άξονα, η όρεξή της κατά της Ελλάδας άρχισε να διακρίνεται καθαρά με δημοσιεύματα στον ιταλικό τύπο. Όσπου εκδηλώθηκαν στις 15 Αυγούστου 1940 με την επίθεση ιταλικού υποβρυχίου στην Τήνο, που είχε σαν αποτέλεσμα να βυθιστεί το καταδρομικό ΕΛΛΗ. Κι αυτά, παρά το γεγονός ότι παρουσιαζόταν φίλος ο Μεταξάς στους Ιταλούς και στους Γερμανούς.

Στις τρεις η ώρα το πρωί της 28ης Οκτωβρίου 1940 ο πρέσβης Γκράτσι επιδίδει στον Μεταξά τελεσίγραφο, σύμφωνα με το οποίο *"η Ελλάδα είχε κατ' εξακολούθηση παραβεί την ουδετερότητα και είχε μεταβληθεί σε αγγλικό ορμητήριο εις βάρος της Ιταλίας"*. Ύστερα απ' αυτά, έπρεπε

να επιτρέψει η *“Ελλάδα στα Ιταλικά στρατεύματα την ειρηνική κατάληψη ορισμένων στρατηγικών θέσεων”* (δεν ορίζονταν). Σ' ενδεχόμενη δε αντίσταση θα σάρωναν με τη βία των όπλων την Χώρα, η δε Κυβέρνηση θα έφερε την ευθύνη για τις συνέπειες.

Ο Μεταξάς αρνείται. Ο ελληνικός λαός απαντά με γνήσιο πατριωτικό ενθουσιασμό. Ο Μεταξάς καλεί για συμπαράσταση την Μ. Βρετανία και *“όλους όσους είναι καλής θελήσεως”*. Η Ελλάδα μπαίνει στον πόλεμο με τις δικές της δυνάμεις.

Στις 22 Νοεμβρίου 1940 τα ελληνικά στρατεύματα κυριεύουν την Κορυτσά. Είναι η πρώτη ήττα των δυνάμεων του Άξονα, ακολουθούν δε και άλλες εδαφικές κατακτήσεις, ώσπου ο Ιταλός στρατηγός Σοντού θεωρεί *“αδύνατη πλέον κάθε στρατιωτική πρωτοβουλία”* και προειδοποιεί την Ρώμη ότι, η κρίση έπρεπε να λυθεί *“με πολιτική παρέμβαση”*.

Στις 29 Ιανουαρίου 1941 πεθαίνει ο Μεταξάς από ρήξη όγκου του δωδεκαδακτύλου. Ορίζεται νέος Πρωθυπουργός ο τραπεζίτης Αλέξανδρος Κορυζής. Οι Ιταλοί επιμένουν για να φάνε πάλι τα μούτρα τους με την *“Μεγάλη Εαρινή Επίθεση”* και το γεύονται εξολοκλήρου.

Στις 6 Απριλίου αρχίζει η γερμανική επίθεση χωρίς να μπορούν οι Ιταλοί να πλευροκοπήσουν τους Έλληνες. Στις 9 Απριλίου μετά την κατάληψη της Θεσσαλονίκης συνθηκολογεί το αποκομμένο τμήμα Στρατιάς Ανατολικής Μακεδονίας, παρά την γενναία αντίσταση που πρόβαλε. Ο Χίτλερ θαυμάζει τους Έλληνες κι έδωσε εντολή: *“Οι Έλληνες στρατιώτες και αξιωματικοί να τύχουν εξαιρετικά φιλικής μεταχείρισης”*.

Ο Πρωθυπουργός Κορυζής δεν μπορεί ν' αντέξει την αποσύνθεση του στρατού και αυτοκτονεί στις 18 Απριλίου, Μεγάλη Παρασκευή.

Η Ελλάδα υποδουλώνεται. Η μόνη ελληνική περιοχή, που εξακολούθησε να παραμένει ελεύθερη, ήταν η Κρήτη. Εναντίον της εκδηλώνεται η γερμανική "Επιχείρηση Ερμής" με μονάδες αλεξιπτωτιστών, κάτι, που παρουσιάζεται για πρώτη φορά στην πολεμική ιστορία, με σοβαρές απώλειες. Οι Κρητικοί αντιστάθηκαν απεγνωσμένα κι ανάμεσά τους γυναίκες και παιδιά. Αυτό θεωρήθηκε σαν συμμετοχή ατάκτων κι επομένως "*παράβαση των κανόνων του Διεθνούς Πολεμικού Δικαίου*", που σήμαινε βαρβαρότητες, τουφεκισμούς κατά εκατοντάδες και ισοπέδωση χωριών. Για τα εγκλήματα αυτά καταδικάστηκε από έκτακτο ελληνικό δικαστήριο ο πρώτος φρούραρχος Κρήτης Αντάρ, τέσσερις φορές ισόβια δεσμά το 1947. Στα 1952 του απονεμήθηκε χάρη.

Έτσι φτάσαμε να γνωρίσουμε ένα νέο είδος σκλαβιάς, που σαν αυτό δε γνώρισε ποτέ άλλο η οικουμένη. Γιατί, εκείνη η σκλαβιά δεν είχε μόνο σίδερα, καταστροφές και σκοτωμούς, αλλά ένα νέο είδος θανάτου κι ένα νέο είδος ξεκουρελιάσματος του ανθρώπου. Αυτό το είδος της σκλαβιάς γέννησε το ανάλογο μέσο για την αντιμετώπιση της κατάστασης. Γέννησε μια δύναμη αντίθετη προς αυτό το είδος της σκλαβιάς, που κι αυτή εκδηλώθηκε σαν αναγκαία απάντηση. Τώρα θα γνωρίσει ο κατακτητής τι θα πει ελληνική αντίσταση. Το σφάλμα του κατακτητή ήταν ότι δεν είχε διαβάσει ελληνική ιστορία. Κι ακόμα, ότι αυτοί που κατοικούσαν αυτά τα χώματα, την είχαν σαν κοινωνικό ευαγγέλιο. Γιατί, από τους προγόνους τους είχαν διδαχθεί, και το είχαν βάλει μέσα τους, ότι το ανθρώπινο ιδανικό είναι η ελευθερία και η δημοκρατία, που, με τον καιρό γέννησαν και την ιδέα της λαϊκής κυριαρχίας.

Το δεύτερο μοιραίο σφάλμα του γερμανικού Επιτελείου Στρατού, ήταν ότι δε λογάριασε ότι θα του έτρωγε η Ελλάδα την εκλεκτότερη αερομεραρχία κι έναν ολόκληρο μήνα καθυστέρησης για την επιχείρηση στο

ανατολικό Μέτωπο. Αυτό όμως που δε φανταζόταν ποτέ, ήταν ότι θα ήταν υποχρεωμένο ν' αντιμετωπίσει ένοπλη αντίσταση σ' όλο σχεδόν τον ελλαδικό χώρο, πράγμα που τον ανάγκασε να απασχολήσει τρεις Μεραρχίες στην Ελλάδα, που προορίζονταν για το ανατολικό Μέτωπο.

Μέχρι τότε είχε σαρώσει όλη την Ευρώπη η οποία έτρεμε από το φόβο της. Δεν του έμενε παρά μια παλιοελλάδα και θα άνοιγε ο δρόμος για την Αίγυπτο και την Αφρική με τα πετρέλαια. Και σκόνταψε, χωρίς να φανταζόταν ότι θα συναντούσε, αυτή η υπερδύναμη, να ξεπηδάνε παντού γύρω της κάτι αόρατοι διαβόλοι, που σκότωναν, κατέστρεφαν και χάνονταν σαν σκιές. Ένα φονικό εμπόδιο χωρίς φανερό Μέτωπο, που ήταν παντού και πουθενά.

Δεν πρέπει να διαφύγει της προσοχής του ιστορικού του μέλλοντος η σημασία της ελληνικής αντίστασης στον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, ότι δηλαδή η πανωλεθρία της γερμανικής στρατιάς στη Ρωσία και το ότι δεν κατακτήθηκε η Αίγυπτος από τον Ρόμελ, είναι δύο αιτίες που οφείλονται στη δράση της ελληνικής αντίστασης (Κρήτη Γοργοπόταμος).

Μα, εάν κριθεί ότι πρόκειται για δύο σημεία που ανέτρεψαν την πορεία του πολέμου, τότε, δικαιούται κανείς να υποστηρίξει ότι αιτία της ήττας του Άξονα, οφείλεται στη δράση της Ελληνικής αντίστασης.

Το Βατερλώ οφείλεται σ' ένα τυχαίο γεγονός: Στη λάσπη ύστερα από μια δυνατή βροχή που ανάγκασε σε ακινησία την στρατιά του Ναπολέοντα. Η ήττα του Άξονα δεν οφείλεται σε τυχαίο γεγονός: Εάν αναλυθεί από την ιστορία, θα βρεθεί μπροστά στην Ελληνική αντίσταση. Κάτι, που θα είναι σχεδόν αδύνατο να το αποσιωπήσει.

Δεν μπορεί να ηττηθεί ο Θεός
Η θέρμη της ζωής. Ο κόσμος της αρμονίας
Δεν μπορεί, η λαίλαπα του μίσους
να σκοτώσει σταθερές αξίες
Δεν μπορεί ν' αφανιστεί η ζωή
Δεν μπορεί να πεθάνει ο άνθρωπος

Θερμαίνω την ψυχή μου μ' ελπίδα
Καλλιεργώ την ψυχή μου ν' ανθίσει
Αγκαλιάζω την ιδέα της πανανθρώπινης κοινότητας
Θέλω ν' αγκαλιάσω τους λαούς όλου του κόσμου.

Τίποτα δε με σταματάει, τίποτα δε με φιβίζει

Από τον Μεταξά στην αντίσταση

(Κομμάτι από μαγνητοταινία. Συνομιλία με την Γιώργο Μίληση "Ρένο", νομαρχιακό Γραμματέα του Ε.Α.Μ.)

- ... Τότε, με το ξεκίνημα της αντίστασης, παρατηρήθηκε ότι αμέσως το αγκάλιασε η εργατική τάξη. Πώς εξηγείς αυτό το φαινόμενο; Πέντε χρόνια δικτατορία κι αμέσως, πήδημα στο άλλο άκρο;

- Βάζεις ένα σπουδαίο ερώτημα. Είναι κάτι που πρέπει να το πούμε, να γραφτεί και να μείνει.

Τα συνδικάτα λειτουργούσαν, βέβαια, όπως τα είχε επιβάλλει η δικτατορία. Ήταν κάτι εξωτερικό. Δηλαδή, ποτέ δεν πίστεψε στη δικτατορία η εργατική τάξη.

Γινόντουσαν, όπως θυμάσαι, εκδηλώσεις, αρνιά στη σούβλα, σημαίες, μουσικές και τα ρέστα. Έλειπε όμως από τους εργάτες η πίστη προς τη δικτατορία. Αυτό μας τα λείει όλα: Περάσαμε αμέσως και ομαλά στη νέα κατάσταση.

Να σου πω και κάτι άλλο σημαντικό: Ενώ περιμέναμε να αντιδράσουν οι Πρόεδροι των Σωματείων, δεν έγινε τίποτα.

Με άλλα λόγια: Ολόκληρη η εργατιά που σήκωνε φασιστικά

το χέρι σε χαιρετισμό, η ίδια, αμέσως μετά, σήκωσε το χέρι σε κλειστή γροθιά. Αυτό τα λέει όλα.

- Όπως τα τοποθετείς, πάει να πει ότι μέσα στα πέντε χρόνια δικτατορίας αποκλείεις κάποια διαφοροποίηση στις πολιτικές θέσεις της εργατικής τάξης.

- Η εργατική τάξη, εδώ στην Ελευσίνα δεν τάχτηκε στη δικτατορία. Δεν έχω να σου πω ούτε έναν.

- Εκτός από αυτά, όπως τα τοποθετείς, υπήρξαν και κάποιοι άλλοι παράγοντες που επέδρασαν ώστε να τοποθετηθεί στο χώρο της η εργατική τάξη;

- Σωστά με ρωτάς. Ναι, σου απαντάω. Μπήκαν στα συνδικάτα μερικοί παλαιοί κομμουνιστές. Δεν παρουσίασαν στην αρχή κομματική δράση. Αυτή ήταν η γραμμή: Σημειώναμε μόνον τα λάθη της δικτατορίας, τα προβλήματα της εργατικής τάξης, και το απλώναμε σιγά-σιγά και σε πολιτικά θέματα. Αυτό που τονίζαμε περισσότερο ήταν ο αγώνας της εργατιάς για την εξασφάλιση του ψωμιού. Ότι, αυτός ο αγώνας απαιτούσε δυναμισμό. Ότι, η ζωή μας με τον εργοδότη περπατούσε σε κοινωνική αδικία. Και το γενικεύαμε: Ότι είναι απάνθρωπη η εκμετάλλευση του δυνατού στον αδύνατο.

- Αυτό γινόταν σε προγραμματισμένες συγκεντρώσεις;

- Στις αρχές, απρογραμμάτιστα. Σαν κουβέντα στη διακοπή της δουλειάς, έτσι όπως τρώγαμε παρέα το μεσημέρι. Το πηγαίναμε και στο ότι δεν μπορούσε το παιδί του εργάτη να προχωρήσει στο σχολείο λόγω χρημάτων, και άλλα.

- Να πούμε ότι είχατε αποφασίσει αυτό σαν πρώτο στάδιο;

- Θα σου απαντήσω και ναι και όχι. Έβλεπε δηλαδή το κόμμα τι γινόταν και το άφηνε να γίνεται. Θέλω να σου πω ότι δεν είχε πέσει γραμμή στις αρχές. Άλλωστε, αυτοί που μιλούσαν είχαν βγει από τα σπλάχνα της εργατικής τάξης. Είχαμε την τύχη να έχουμε φωτισμένα άτομα. Τότε δεν κυνηγούσαμε εντυπωσιακά πράγματα. Περπατούσαμε βήμα-βήμα.

- Πώς έγινε η μετάβαση στην αντίσταση;
- Μα δεν τελειώσαμε. Άλλη φορά θα μιλήσουμε γι' αυτό, είναι το πιο σπουδαίο κεφάλαιο. Ας τελειώσουμε ετούτο.

Στις αρχές βάζαμε μπροστά τον πατριωτισμό. Την Ελλάδα. Την αγαπημένη πατρίδα, που είχε υποφέρει τόσα και τόσα από τις σκλαβιές και τις αδικίες αυτών που είχαν τη δύναμη. Το δεύτερο βήμα ήταν, ότι τώρα είμαστε χειρότερα. Μας άρπαζαν το ψωμί από το στόμα κι έπρεπε ν' αγωνιστούμε. Ο κατακτητής, με τους ντόπιους προδότες και τους μαυραγορίτες, μας πήγαινε στον πεθαμό από πείνα.

Να μην ξεχνάμε ότι είχαν γυρίσει από την Αλβανία οι συνάδελφοί μας, όσοι δεν έμειναν για πάντα εκεί. Αυτοί, είχαν φέρει μαζί τους και την έχθρα κατά του φασισμού. Αυτοί πύκνωσαν τις τάξεις μας.

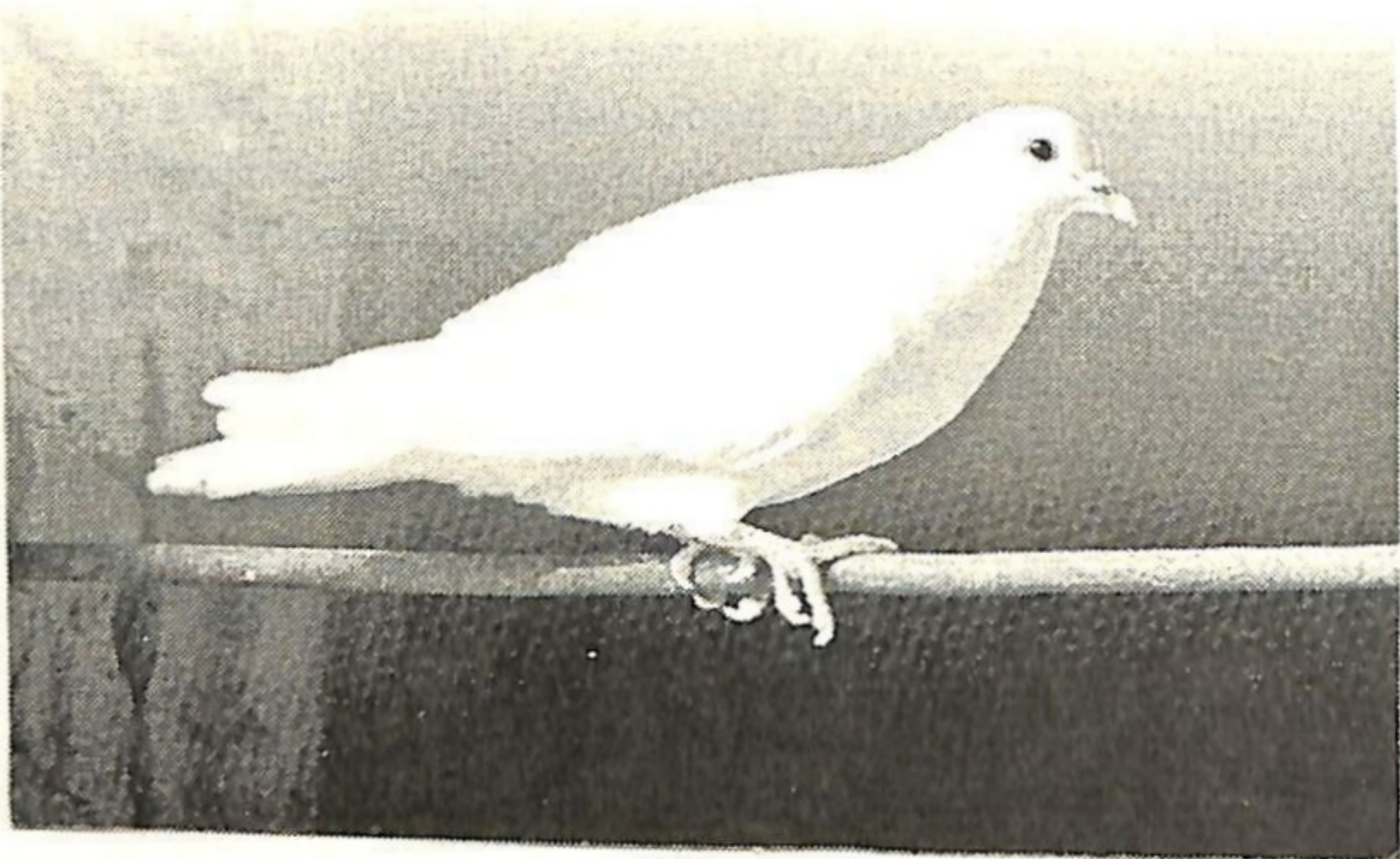
Καταλαβαίνεις, λοιπόν, ότι οργανώναμε τα συνδικάτα με πρακτικό μυαλό.

- Βλέπω ότι τελειώνουμε τούτο το προεισαγωγικό κεφάλαιο. Σήμερα, που έχουν περάσει τόσα χρόνια από τότε, κουβεντιάζοντας απόψε γι' αυτή την εποχή, πώς την αισθάνεσαι;

- Ταίξεις νερό το μύλο. (χαμόγελο). Ήταν για μένα μια σπουδαία εποχή. Όλα ξεκίνησαν από το λαό. Ο λαός μας ήταν αυτός που ξεκίνησε την εθνική αντίσταση. Ας το καταλάβει όλος ο κόσμος. Ας βάλει στην μπάντα τα όποια πολιτικά του - δικαίωμά του - και ας δει με αχρωμάτιστα μάτια. Φτάσαμε σε ανοιχτό πόλεμο με τον κατακτητή. Τον αναγκάσαμε να διατηρήσει στη χώρα επίλεκτες Μεραρχίες, που τις προόριζε για το ανατολικό Μέτωπο. Ας μην το ξεχνάμε αυτό. Ο Ε.Λ.Α.Σ. είναι ο κυριότερος νικητής του μεγάλου πολέμου είτε το θέλουμε είτε όχι.

Αν, τώρα, το προχωρήσουμε περισσότερο και πάμε στο τι έφταιξε και γκρεμίστηκε το μεγάλο όνειρο της λαοκρατίας, θα σου πω από τώρα ότι το λαθέψαμε κι εμείς.

Είναι ένα άλλο κεφάλαιο άστο για άλλοτε.

Όσο κι αν έπεσε γύρο σκοτάδι
δες εις το βάθος ένα ασπράδι
θέρμανε την καρδιά σου
Υπάρχει ακόμα μια ακτίνα
άσπρο περιστέρι αγάπης
που σε κράζει

Αντιστέκομαι

Αντιστέκομαι στα δεσμά
κι ας είναι σιδερένιες ερπύστριες
αγκαλιάζω τη λαχτάρα της ημέρας
μισώ τον τύραννο, τον σκοτώνω
κι ας γίνει και για μένα το ίδιο

Σκύβουν οι άνθρωποι στη μάνα γη και της ζητάνε τροφή
Ρουφάει, ρουφάει τη ρόγα το μωρό. Στεγνό το βυζί
Κλαίει το μωρό κι η μάνα μαζί
Τρέχουν οι πεινασμένοι. Τρώνε χορτάρια, ρίζες
Κλέβουν αγουρίδες, τρυπάει την κοιλιά η πικράδα
Ξεριζώνουνε βούρλα και τρώνε τη ρίζα

Αγωνίσου όσο σου μένει ανάσα. Μια φωνή ακούω απ' τα
ουράνια
Την πήραν τα βουνά κι έγινε μυριάδες. Την πήρε ο αέρας
Αντιάλησαν κάμποι και πολιτείες
"Όλοι στ' άρματα. Όλοι εμπρός στον αγώνα".

Σημείωση: Κυκλοφορούσαμε καθημερινά το "Δελτίο ειδήσεων". Όλος ο μηχανισμός, σε δεύτερη φάση, ήταν στα χέρια μου. Το "Δελτίο" ήταν πολυγραφημένο σε μία σχεδόν σελίδα που κάλυπτε τα νέα από το Λονδίνο, δικά μας νέα και συνθήματα του Ε.Α.Μ. Το πιο πάνω κυκλοφόρησε στα πρώτα τεύχη του Δελτίου. Βρέθηκε στον φάκελο που ξέφυγε από την Ασφάλεια.

Αντιστέκομαι

Αντιστέκομαι στα δεσμά
κι ας είναι σιδερένιες ερπύστριες
αγκαλιάζω τη λαχτάρα της ημέρας
μισώ τον τύραννο, τον σκοτώνω
κι ας γίνει και για μένα το ίδιο

Σκύβουν οι άνθρωποι στη μάνα γη και της ζητάνε τροφή
Ρουφάει, ρουφάει τη ρόγα το μωρό. Στεγνό το βυζί
Κλαίει το μωρό κι η μάνα μαζί
Τρέχουν οι πεινασμένοι. Τρώνε χορτάρια, ρίζες
Κλέβουν αγουρίδες, τρυπάει την κοιλιά η πικράδα
Ξεριζώνουνε βούρλα και τρώνε τη ρίζα

Αγωνίσου όσο σου μένει ανάσα. Μια φωνή ακούω απ' τα
ουράνια

Την πήραν τα βουνά κι έγινε μυριάδες. Την πήρε ο αέρας
Αντιλάλησαν κάμποι και πολιτείες

"Όλοι στ' άρματα. Όλοι εμπρός στον αγώνα".

Σημείωση: Κυκλοφορούσαμε καθημερινά το "Δελτίο ειδήσεων". Όλος ο μηχανισμός, σε δεύτερη φάση, ήταν στα χέρια μου. Το "Δελτίο" ήταν πολυγραφημένο σε μία σχεδόν σελίδα που κάλυπτε τα νέα από το Λονδίνο, δικά μας νέα και συνθήματα του Ε.Α.Μ. Το πιο πάνω κυκλοφόρησε στα πρώτα τεύχη του Δελτίου. Βρέθηκε στον φάκελο που ξέφυγε από την Ασφάλεια.

Απόψεις περί αντιστασιακών

Από κασέτα Γ. Μίλησης 1966.

- Σήμερα, που πέρασαν τόσα χρόνια από τότε, ποια γνώμη έχεις για τον αντιστασιακό; Τι θα έπρεπε, δηλαδή, να είχε κάνει ώστε να τον πούμε αντιστασιακό;
- Έτσι όπως βάζεις το ερώτημα, μου θυμίζεις πολλά. Δεν ξέρω πώς θα σου απαντούσα, αν μου έβαζες τότε αυτό το ερώτημα. Σήμερα θέλω να είμαι ειλικρινής. Θα κάνω κάτι άλλο και θα σου αντιστρέψω το ερώτημα. Δηλαδή, να μου

απαντήσεις εσύ ποιον θεωρείς αντιστασιακό. Θα κάνω όμως κάτι άλλο: Θα αναφερθώ σε περιστατικά. Απαρχής πρέπει να πούμε ότι δε βλέπαμε αρνητικά τους μη οργανωμένους. Όχι βέβαια και τους φανερά αντίθετους.

Θυμάσαι πιο καλά από μένα πώς ξεκινήσαμε. Ήταν και το πόστο σου στη διαφώτιση. Η γραμμή ήταν να ενισχύσουμε τον πατριωτισμό. Το άλλο βήμα, το μίσος κατά του κατακτητή. Άλλο ένα που πρέπει να πούμε ήταν να προσπαθούμε να δίνουμε καλή εντύπωση. Και το κυριότερο, να φέρουμε κοντά μας πρόσωπα με κοινωνικό κύρος. Κάναμε και κάτι άλλο αν θυμάσαι: Πλησιάζαμε κάποιον που βλέπαμε ότι μπορούσε να μας βοηθήσει σε κάτι. Αυτός ερχόταν κοντά μας κι ας ήταν ανοργάνωτος. Το ότι μας βοηθούσε, αυτό μέτραγε πολύ για μας.

Θέλεις να σου πω ονόματα; Να σου θυμίσω το γιατρό Παπαδημητρίου; Του πήγαμε έναν πληγωμένο αντάρτη μια νύχτα. Τον κράτησε τρεις ημέρες και τρεις νύχτες. Κι απέναντι στο μεγάλο του σπίτι κατοικούσαν Γερμανοί.

Θα σου πω ένα άλλο, πολύ σοβαρό: Είχαμε νοικιάσει ένα δωματιάκι κοντά στα εργοστάσια. Κολλητά στο μπακάλικο του Παναγιώτη Μαρούγκα. Μαζευόμαστε τα συνδικαλιστικά στελέχη και λέγαμε τα δικά μας. Δεν είχε τότε εργατικό Κέντρο η Ελευσίνα.

Είχε πλακώσει η πείνα. Δεν πήγαινε άλλο. Δεν έπρεπε να μένουμε με σταυρωμένα χέρια. Έπρεπε να βρούμε τρόπο να έλθουν τρόφιμα στην Ελευσίνα. Εμείς δεν μπορούσαμε να κάνουμε τίποτα. Κάποιοι με κοινωνικό κύρος θα μπορούσαν να κάνουν κάτι. Εντοπίσαμε μερικά πρόσωπα. Θα σου τους ονομάσω: Αγαμέμνων Ρέγκος πρόεδρος της Επαγγελματικής Ένωσης. Οδυσσέας Ραπακούλιας υποδιευθυντής στο ΒΟΤΡΥΣ. Οδυσσέας Διαμαντόπουλος βιομήχανος, Δημήτριος Μολοχάδης ανώτατος απόστρατος. Κανένας δεν ήταν οργανωμένος. Ίσα, ίσα, ήσαν συντηρητικοί.

Τους καλέσαμε ένα βράδυ στο γραφειάκι. Ήρθαν όλοι. Φωνάξαμε το Γιώργη Ζαφείρη, τον πρόεδρο των

λιμενεργατών να κάνει αυτός την εισήγηση. Ήξερε περισσότερα. Είχε κάνει και στην Αμερική. Αχρωμάτιστος. Αυτό μέτραγε τότε. Πήρε λοιπόν το λόγο, κι αφού τους ευχαρίστησε για την καλосύνη ν' ανταποκριθούν στην πρόσκλησή μας, μπήκε στο μεγάλο πρόβλημα της επιβίωσης του λαού. Αυτοί κάτι μπορούσαν να κάνουν με το κοινωνικό κύρος που διαθέτανε.

Πήρε ύστερα το λόγο από μας ο πρόεδρος των βαρελάδων Γιώργος Φρατζής και παρουσίασε το πρόβλημα με την ευγένεια και τη λεπτότητά του.

Οι καλεσμένοι μας βρήκαν πολύ σωστά αυτά που άκουσαν. Δεν άφησαν να χαθεί χρόνος. Την άλλη μέρα χτύπησαν στην Αθήνα τις πόρτες που ήξεραν. Στο Μαράσλειο έδρευε ο Ερυθρός Σταυρός. Πήγαν κι εκεί.

Το βράδυ τους περιμέναμε με αγωνία. Νηστικοί αυτοί, πιο νηστικοί εμείς. Καταλήξαμε στο μπακάλικο του Βασιλόπουλου. Μόνον άδεια ράφια. Από πίσω είχε δυο βαρέλια κρασί και ήπιαμε, με μεζέ ψωμί με λάδι.

Αυτοί οι άνθρωποι έφεραν μεγάλες ποσότητες αλεύρι και τρόφιμα στην Ελευσίνα που μοιράστηκαν στον κόσμο. Το κέρδος για το Ε.Α.Μ. ήταν τεράστιο.

Θα σου θυμηθώ κάτι δικό σου: Την πρωτομαγιά του 1943 σ' έπιασε η χωροφυλακή για ύποπτο. Σε έσπασαν στο ξύλο να μαρτυρήσεις. Την άλλη μέρα ήταν να σε παραδώσουν στους Γερμανούς. Σήμερα θα ήσουν α ξεχασμένος. Το Ε.Α.Μ. έχανε ένα σπουδαίο στέλεχος. Τρέξαμε στον κ. Μολοχάδη. Σε πήρε από το χέρι και σε προστάτεψε στο σπίτι του.

Στα 1945, μετά την αποφυλάκισή μου πήγα στο καφενείο του Μπαλάφα. Όλοι με κοίταζαν με μισό μάτι. Σηκώθηκε ο Οδυσσέας Διαμαντόπουλος, με χαιρέτισε και με φίλησε μπροστά σε όλους.

Ο Γιώργος Μαλέας, ο Δήμαρχος Γ. Παύλου, ήρθαν

μάρτυρες υπεράσπισης στο στρατοδικείο που δικαζόμουν.

Ο ακροδεξιός Μένης Παππάς με έσωσε. Δε θα ζούσα σήμερα.

Να σου θυμίσω τον Παπανίκα και τον Αλέκο Παπακωνσταντίνου; Κανένας από μας δεν έπιανε μπάζα μπροστά τους.

Μήπως θέλεις να πάμε στις γυναίκες; Μπορούμε να ξεχάσουμε την Πολυξένη του Φουρίκη που έσωσε το "στέκι"; Την Ελένη που μετέφερε τροτίλη στο Μαρούσι με το τρένο και την πέρασε για χοντρό αλάτι; Ή τη δικά σου την Μαργαρίτα που την φόρτωνες με προκηρύξεις και τις πήγαινε στον Ασπρόπυργο στο στόμα του λύκου;

Όλα τα εργοστάσια ήσαν κρυψώνες καταζητούμενων αγωνιστών και ξένων, που τους οδηγούσαμε στο αντάρτικο. Εμένα με είχε ξεχάσει το σπίτι μου γιατί είχα μετακομίσει στο εργοστάσιο. Τρεις φορές μπλοκάρανε το σπίτι για να με βάλουν στο χέρι, και τη μια, για να μη φύγουν με άδεια χέρια, πήραν τον πατέρα μου. Κοιμόμουνα στο εργοστάσιο. Είχαμε φτιάξει μυστική είσοδο, πίσω, από τις αρχαιότητες. Δε μας έβρισκε ούτε ο διάβολος. Δεν μπορούσαν τάχα να μας καρφώσουν τ' αφεντικά; Ή δεν ήξεραν τι γίνεται;

Γιατί ξεχνάμε το εργοστάσιο χρωμάτων ΙΡΙΣ; Πόσες φορές πήρες μέρος εκεί στις συνεδριάσεις της τομεακής; Δεν μπορούσαν να μας καρφώσουν; Τους ξέρεις τους Σακελλάρηδες. Ακροδεξιοί. Εάν μας πιάνανε εκεί σαν τον ποντικό στη φάκα, το φαντάζεσαι τι θα γινόταν το Ε.Α.Μ.; Τάχα αντιστασιακοί είμαστε μόνον εμείς κι όχι αυτοί που μας βοηθούσαν, που μας προστάτευαν;

Τώρα θυμήθηκα κι ένα άλλο: Ο "Νικήτας" έστειλε από το αντάρτικο ένα σημείωμα "*Η παπουτσωνόμαστε, ή διαλυόμαστε*". Με μια κουβέντα, άνοιξε την κάσα του ο βιομήχανος Κώστας Παύλου. Αγοράστηκαν από το

Μοναστηράκι πενήντα ζευγάρια αρβύλες και πήγαν στο αντάρτικο, μέσα σε τρεις μέρες.

Όλους αυτούς, και πολλούς άλλους, πώς θα τους ονομάσουμε; Ουδέτερους; αμέτοχους; Μα, τα πράγματα μιλάνε διαφορετικά. Αντίθετους; Μα, αν ήσαν αντίθετοι θα μας κάρφωναν. Θέλω όμως να μου πει κάποιος, πώς θα τους ονομάσουμε αυτούς;

- Πιστεύεις δηλαδή ότι, είναι αντιστασιακός και αυτός που σχετίζεται με την αντίσταση και όχι μόνον αυτός που μετέχει ενεργά;

- Μου φαίνεται πως παίζουμε με τις λέξεις. Είτε είμαι, είτε δεν είμαι, εδώ δεν υπάρχει μέσος όρος. Ή, μήπως έχουμε δύο είδη αντιστασιακούς; Αυτούς που σχετίζονται και τους ενεργούς; Ξέρεις ένα σωρό γράμματα. Εγώ έβγαλα ένα Δημοτικό και ξέρω να φτιάχνω βαρέλια. Πες μου εσύ ποιον θεωρείς αντιστασιακό;

- Μα, η κουβέντα που κάνουμε, δεν αναφέρεται αλλού, παρά μόνο να δούμε την γενική άποψη. Την λαϊκή αντίληψη.

- Με βοηθάς πολύ. Πιάνομαι απ' αυτό το τελευταίο που είπες: "λαϊκή αντίληψη". Πολύ μεγάλη κουβέντα. Η λαϊκή αντίληψη δε λαθεύει γιατί σκέπτεται απλά. Αυτό που καταλαβαίνει είναι ότι: αντιστασιακός είναι αυτός που τα έχει καλά με την αντίσταση.

Επειδή θέλεις, σώνει και καλά να σου πω πώς το βλέπω, εκτός που αφήνω να σου δώσουν την απάντηση τα περιστατικά που σου είπα, η προσωπική μου άποψη είναι τούτη: Η εθνική λαϊκή αντίσταση είναι ιδέα. Μια ωραία ιδέα ελευθερίας. Αυτό δε μετριέται με το κιλό. Ούτε ζητάει πλερωμές. Η πλερωμή του είναι, η χαρά που νιώθεις δίνοντας. Αυτό πιστεύω. Θέλεις και το αντίθετο; Βγαίνουνε σήμερα μερικοί και φωνάζουν "αν δεν ήμουνα εγώ" και κάτι τέτοιες βλακείες. Ας το σταματήσουμε μέχρι εδώ. Γιατί, αν πιαστούμε μ' αυτούς θα πάει πολύ μακριά η κουβέντα μας.

Τα χωνιά τηλεβόες ελπίδας από νεανικές φωνές
που δε γνώριζαν κίνδυνο

Από το "Δελτίο Τύπου"

Αντισταθείτε. Σηκώστε αντάρα κόκκινη φωτιά
να κάψουμε το ουρλιαχτό που τρώει τον κόσμο
Να διασώσουμε τα ιερά, τα όσια, τα φωτεινά, τα ανθρώπινα.

Τρέξτε λαοί να υψώσουμε κάστρο
απ' τα γρανιτένια νταμάρια του ήλιου
Τρέξτε να υψώσουμε φράγματα ιδέες
να σπάσει ο τυφώνας
Όλοι μαζί να υψώσουμε δάδες ανέσπερου φωτός
να κάψουμε τα κεφάλια της λερναίας
Όλοι μαζί σε ποτάμι εκδίκησης
που παρασύρει την κόπρο

Να δει από πάνω ο ήλιος
και να πάψει να δακρύζει

Αμέσως μετά την κατοχή

Από προφορική διήγηση του Μιχάλη Λογοθέτη

Θα συναντήσουμε πιο κάτω τον συναγωνιστή Μιχάλη Λογοθέτη σε μια στενότερη μεταπολεμική σχέση και συνεργασία που είχαμε γύρω από αντιστασιακά θέματα.

Μεταφέρω εδώ ενδιαφέρουσα προφορική διήγησή του στο γραφείο μου. Προσπαθώ να χρησιμοποιώ και δικές του φράσεις, όσες έμειναν στη μνήμη μου.

Ήταν Αρχές Μάη του 1941. Οι Γερμανοί έχουν κατακτήσει τη χώρα. Φαινόταν καθαρά ότι μας περιμένουν μαύρες ημέρες. Κουβεντιάζαμε για την κατάσταση με τον φίλο μου Γιώργο Μίληση. Μιλήσαμε και με τον φίλο Φραγκούλη Φουτρή. Γίναμε τρεις. Μετά από λίγες μέρες φωνάξαμε και τον φίλο Γιώργο Τσεβά από τον Ασπρόπυργο. Συναντηθήκαμε στο εξοχικό του Θόδωρου Παππά. Ξέρεις. Απάνω στο δημόσιο δρόμο. Οι Γερμανοί ληστές της Ευρώπης, πάνε να υποδουλώσουν όλον τον κόσμο. Αρπάζουν το ψωμί από το στόμα του λαού. Είμαστε τέσσερις. Αποφασίσαμε να μαζευτούμε περισσότεροι. Να φτάσουμε να γίνουμε χιλιάδες. Να θρέψουμε τη λαϊκή αγανάκτηση. Να ξαπλώσει. Να θεριέψει. Να γίνει πυρκαϊά. Μία σιδερένια δύναμη.

Και οι τέσσερις είμαστε κομμουνιστές. Ξέραμε από παρανομία, από οργάνωση, από συνωμοτισμό. Μπορούσαμε να οργανώσουμε εδώ στην Ελευσίνα αντιστασιακούς πυρήνες. Εξαιτίας της δυστυχίας που έπεσε στο λαό από τις πρώτες ημέρες, μπορούσε να ξαπλώσει ένας αντιστασιακός λαϊκός αγώνας. Αυτά, πάνω κάτω είπαμε, και συμφωνήσαμε να συναντηθούμε ξανά σε άλλο μέρος.

Απάνω εκεί, ζήτησε το λόγο ο σύντροφος από τον Ασπρόπυργο και είπε ετούτα: "Ακούστε σύντροφοι. Πρέπει, από τώρα, να το χωνέψουμε καλά. Από τούτη τη στιγμή

αρχίζει νέος αγώνας. Ο φασισμός σήμερα, δεν πολεμιέται από μέσα. Ας το πάρουμε χαμπάρι από τώρα. Χρειαζόμαστε όπλα. Όπλα, όσο ακόμα είναι καιρός. Όσα μπορούμε περισσότερα. Θα μας χρειαστούνε. Και πολύ γρήγορα. Πρέπει να είμαστε έτοιμοι για πόλεμο. Αλλοίμονό μας αν βρεθούμε άοπλοι. Να βιαστούμε. Η πρώτη δουλειά του κατακτητή, είναι να μαζέψει τα όπλα. Δε θα αφήσει ούτε σφεντόνα".

Πολύ σωστά το έβλεπε ο σύντροφος από τον Ασπρόπυργο. Απαρχής μπήκε ένα πρακτικό ζήτημα που δε σήκωνε αναβολή.

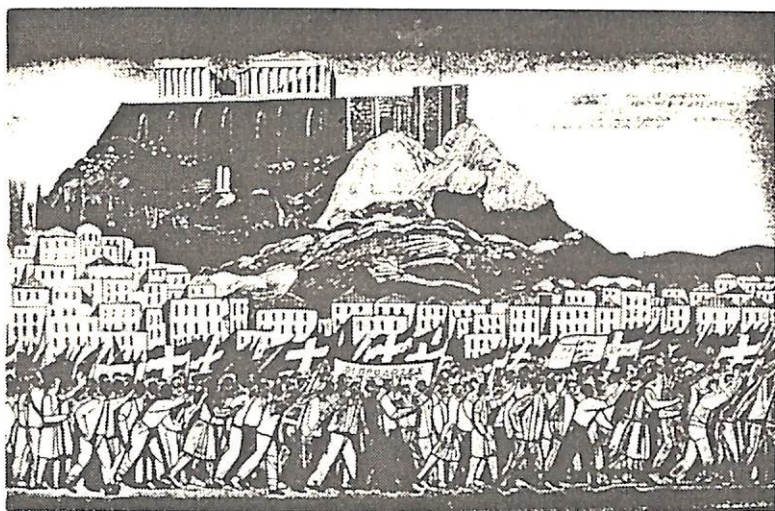
Τη θυμάμαι σα να 'ναι τώρα αυτή την ημέρα. Δε σου λέω ότι γεννήσαμε το Ε.Α.Μ. Κομμουνιστές είμαστε, κάτι τέτοια θα κουβεντιάσαμε.

Μια όμως και το 'φερε η κουβέντα, θέλω να σου πω για τον Φραγκούλη. Μεγάλος αγωνιστής ρε Βαγγέλη. Οραματιστής. Ενός άλλου κόσμου. Καθαρό μυαλό. Ίσιο μάτι. Οργανωτικό δαιμόνιο. Μεγάλος συνωμότης. Δεν μπορέσαμε να μάθουμε πώς χάθηκε αυτός ο μεγάλος αγωνιστής. Παρουσιάστηκε να δουλεύει βαρελάς στο εργοστάσιο ο ΚΡΟΝΟΣ, όπου εργοδηγός των βαρελάδων ήταν ο πατέρας του. Εξαιτίας, που σαν αρχιμάστορας ο πατέρας του και είχε τις σχέσεις του με τα αφεντικά, θεωρούσανε οι βαρελάδες όχι και τόσο του συναφιού τους τον Φραγκούλη. Τον κρατούσαν σε απόσταση. Τον έπαιρναν τα σκάγια εξαιτίας του πατέρα του. Όσο να 'ναι όμως, έκανε παρέα με τους συναδέλφους του.

Όταν έγινε η επιστράτευση στην Αλβανία, μείναμε πίσω, ο Φραγκούλης, ο Γιώργος Μίλησης κι εγώ. Οι δύο αυτοί έκαναν συχνότερα παρέα. Με τον θάνατο του Μεταξά ανοίχτηκαν στην κουβέντα και ξεσκεπάστηκε ο Φραγκούλης. Από καιρό του είχε μεταφέρει την ιδεολογία ένας γείτονάς του ωρολογάς, στην Κοκκινιά που έμεναν.

Κι έτσι γίναμε τρεις, παρέα και στην ιδέα.

Άλλη φορά θα σου πω κι άλλα.

Συνομιλούν οι αιώνες της δημοκρατίας. Βλέπει από ψηλά
ο παρθενώνας κι ανατριχιάζει από αγαλίαση

Η γνωριμία μου με τον Φραγκούλη Φουτρή

Ήμουν υπεύθυνος της δεκαρχίας της γειτονιάς μου. Είχαν περάσει κάμποσοι μήνες απ' όταν είχα οργανωθεί στο Ε.Α.Μ. Μια μέρα με συνάντησε ένας συναγωνιστής. Δεν τον γνώριζα.

- Συναγωνιστή. Εντολή να συναντηθείς με κάποιον. Θα φοράει μπλε καπαρντίνα. Τόπος συνάντησης στους ευκαλύπτους της παραλίας ανατολικά του λιμανιού. Ώρα πέντε απόγευμα, πες μου ναι ή όχι.

- Σου απαντώ ναι.

Πήγα δέκα λεπτά νωρίτερα. Έφτασε ακριβώς στις πέντε.

- Έχεις ώρα που περιμένεις;

- Όχι, μόνο δέκα λεπτά.

- Είναι λάθος. Συνωμοτικό λάθος. Μπορεί να φανεί κάποιος περιέργος. Κατάλαβες τι εννοώ. Θα μιλήσουμε περπατώντας. Ξέρω ποιος είσαι και τι κάνεις. Χαίρομαι που έχεις πάρει μέρος στην αντίσταση. Θα μπορούσες να ανήκεις αλλού εξαιτίας των γραμματικών γνώσεών σου και της οικογένειάς σου. Αυτό σε τιμάει περισσότερο. Ξέρεις βέβαια ότι, ο αγώνας μας βλέπει σαν όπλο και την πένα. Μαθαίνω ότι την κουμαντάρεις πολύ καλά. Σου προτείνω να αναλάβεις την υπευθυνότητα της διαφώτισης. Η πρόταση έρχεται από την τομεακή Επιτροπή του Ε.Α.Μ. της πόλης μας. Σκέψου το και σε λίγες ημέρες απαντάς στον σύνδεσμο.

- Δε νομίζω ότι χρειάζεται σκέψη. Γιατί, από τη στιγμή που οργανώθηκα στο Ε.Α.Μ. πάει να πει ότι έγινε από ελεύθερη δική μου σκέψη, επομένως μου πάει στα μέτρα να κάνω ό,τι μπορώ για την ιδέα που ακολουθώ. Μόνο, σε παρακαλώ, να μεταφέρεις στους συναγωνιστές μου, τις ευχαριστίες μου για την τιμή που μου κάνουν και δηλώνω από τώρα ότι θα αφιερώσω όλες μου τις δυνάμεις ώστε ν' ανταποκριθώ στις απαιτήσεις του πόστου, που μου εμπιστευόσαστε.

- Σε βεβαιώνω ότι το περίμενα. Με γεμίζει χαρά. Θα έχεις μερικές συναντήσεις για την οργάνωση του τομέα. Αυτά είπαμε και χωρίσαμε.

Είχαμε και μια δεύτερη συνάντηση. Πάλι με σύνδεσμο. Ήταν Οκτώβρης 1943. Με πήρε μαζί του σε πανηγυρική εκδήλωση του Κ.Κ.Ε. Ελευσίνας, με την ευκαιρία της Οκτωβριανής Επανάστασης της Σοβιετικής Ένωσης.

Ακουστήκαν ομιλίες από στελέχη και έναν - δύο συντρόφους από την Αθήνα. Ο Φραγκούλης απήγγειλε ένα ποίημα. Ίσως να ήταν δικό του. Δημοσιεύτηκε στο Δελτίο του κόμματος που κυκλοφορούσε παράνομα. Τον παρακάλεσα να μου δώσει ένα αντίγραφο. Το έλαβα μετά από μερικές μέρες δακτυλογραφημένο. Είχε την τύχη να

Αυτό που μπορεί να βγει από τα πάρα πάνω είναι ότι πιάστηκε από τους Έπτακτονους. Τίποτα λοιπόν δεν είναι συγκεκμημένο για το χαμό ενός αγνωστού της αντιστάσης. Εκτός εάν υπάρχει και άλλο, που δεν έφτασε να το γνωρίσω.

Αντιστοιχεί στο "αποδοτικό αποτέλεσμα".
 πιαστεί από τους Έπτακτονους κι' αυτό δεν ήταν της δικής του στον ξάδελφό του, ενδιαφέρθηκε αυτός, αλλά βρήκε ότι είχε ενδιαφερθεί για τον Φραγκούλη, που τον είχε πιάσει. Μάλιστα Ελληνική Χωροφυλακή. Παρακαλούσε τον κ. Ιωάννη να επιστρέψει. Ήρθε ότι είχε ξάδερφο τον αρχηγό της οργάνωσης στο Ε.Α.Μ., μιας βολέψας και τον είχαμε Παράνομο. Ήταν ενός συγγενούς του. Αν και δεν ήταν πολλός από μας σε ένα σπίτι στο Μεταξουργείο στην οδό Απόλλωνος το 1979: "Ο Ιωάννης Δομestικός έφυγε". Έχουμε και μια μαρτυρία από τον Κώστα Αγιώτη. Έσκασε ο Λουκάς και κατέφυγε στο αντάρτικο.

πιάστηκε μαζί εντελώς τον Μάιο 1944, ότι το εκδοχή, την οποία υποστήριξε ο Λουκάς Σκρόδας, λέει ότι χρησιμοποιούσαμε για τον παράνομο τυπο. Μια άλλη Αποδεδειγμένη 'ένα σπίτι όπου είχαμε τον πολυγραφό, που Υποστηρίζεται ότι τον έπιασαν δικοί μας πρόσθετες από τον αντιστάτες απόψεως. Τις παραθέτω χωρίς σχόλια: Για το χαμό του Φραγκούλη κυκλοφόρησαν

Ολοι του κόμματος οι συντρόφοι να γίνουν μια γροθιά
 παγκόσμια λαϊκό ποτάμι, θάνατος στη σκαβιά,
 ψηλά ξεδιπλωτή σημαία, γελιάνη αιμία και ιδρώ
 που σπάει και τσακίζει τον μαύρο φασισμό
 Όλοι οι σύντροφοι εμπρός, κανείς δε θα μας παραβεί
 μ' αγώνες, αιμία και θυσίες, έτσι φωτίζεται η γη.

Ας είναι μνημόσυνο για έναν αγνό αγνώστη.
 Πιστεύω, ότι έχει τη θέση του σε τούτη την αναφορά.
 αντιστάσης.

βρίσκεται στον φάκελο που δεν έπεσε στα χέρια της

Με το καρότσι. Έτσι. Σαν σκουπίδι για πέταμα.
Για να φουντώσει το μίσος και να γίνει φωτιά

Ο αγώνας για το ψωμί

Το κακό με την πείνα δεν πήγαινε άλλο. Ας πέθαινε όλος ο κόσμος. Μόνον η φυλή τους είχε αξία. "Πέθανε εσύ να ζήσω εγώ". Και μιλούσαν τα κτήνη για προνομιακή άρεια φυλή, που δε βολεύονταν στον χώρο τους, αλλά ζητούσαν "ζωτικό χώρο" και τέτοια ακατανόητα.

Και ξεκίνησαν την ληστεία και το έγκλημα.
Το 1942 το 76% των ελληνικών εξαγωγών προωθούνται στο Ράιχ και το 17% στην Ιταλία. Έχουμε να κάνουμε με γενικό ξεπούλημα. Πρέπει να το πούμε θαύμα, πώς άντεξε η Ελλάδα, αλλά και πού βρήκε τη δύναμη ν' αντισταθεί.

Η εργατική τάξη το είδε σαν κυρίαρχο μοναδικό πρόβλημα και το έθεσε αμέσως στην εργοδοσία. "Με τα λεφτά δε βρίσκουμε ψωμί. Δε θέλουμε γερμανικές χαλκομανίες ούτε μαρουλόφυλλα, αντίς για χρήματα θέλουμε πληρωμή σε τρόφιμα". Αυτό πρωτομπήκε ωμά από τους εργαζόμενους στο εργοστάσιο ΒΟΤΡΥΣ, που το είχαν επιτάξει οι Γερμανοί για να πίνουν τα ποτά τους στα γλέντια τους.

Όσο και να τρώγανε μαύρη σταφίδα και όση κι αν κουβαλούσαν στο σπίτι κρύβοντάς την στα δεμένα κάτω μπατζάκια του παντελονιού, δε θεραπευόταν το κακό.

Η εργοδοσία έκανε πως δεν καταλάβαινε. Ήταν στο χούι της ν' αρνείται. Τώρα μάλιστα, αντί ν' ακούσει για αύξηση του μεροκάματου, δε ζητούσαν χρήματα, αλλά τρόφιμα. Πού ακούστηκε να πληρώνει ο εργοδότης το μεροκάματο σε τρόφιμα;

Ήταν συνηθισμένο φαινόμενο ν' αντιπαλεύουν οι δύο τάξεις αν και είχε το απάνω χέρι η εργοδοσία και τις πλάτες της Πολιτείας. Τώρα μάλιστα, ένας λόγος πάρα πάνω, που είχαν τις πλάτες του κατακτητή. Δεν το είχαν σε τίποτα να κατηγορηθούν για σαμποτάζ. Η μοίρα της εργατιάς είναι ν' αγωνίζεται ενάντια στα συμφέροντα του πλούτου. Κι αν κατακτάει κάτι ελάχιστο, είναι πληρωμένο με αγώνες, κινητοποιήσεις, απεργίες, και κάποτε με θυσίες και αίμα. Και τώρα, καλείται ξανά να παλέψει, αλλά, με διαφορετικό αντίπαλο και μέσα σε μια παγκόσμια κοσμοχαλασιά. Και, για ένα κομμάτι ψωμί. Ήταν όμως μονόδρομος όταν μπροστά παραμόνευε ο θάνατος.

Πρέπει να δούμε αυτή την εργατική τάξη, που μόλις πριν από μερικούς μήνες είχε βγει από μια πενταετία δικτατορίας. Πώς έγινε ν' αλλάξει πρόσωπο από τη μια στιγμή στην άλλη; Μας το είπε ο βαρελάς Γιώργος Μίλησης πιο πάνω σε μια μαγνητοφωνημένη κουβέντα που είχε μαζί μου.

Τώρα διαπιστώνεται κάτι εντυπωσιακό. Έχουμε να κάνουμε με μια αδιάσπαστη δύναμη του όλου, σταθερή, αλλά και με συγκεκριμένους στόχους, με λογική αλληλουχία που στοχεύει με ακρίβεια στο ζητούμενο. Βλέπουμε ακόμα την ομάδα να έχει σαφείς προσανατολισμούς και αγωνιστική ομοψυχία.

Εδώ διακρίνεται η κομμουνιστική αγωνιστική αντίληψη και το οργανωτικό πνεύμα, που κατευθύνει και συντονίζει. Πρόσεξαν να είναι σαφές το αίτημά τους. Χωρίς

υπονοούμενα. "Δε ζητάμε αυξήσεις. Δεν απαιτούμε παράλογα. Ζητάμε ψωμί αντί για χρήματα, γιατί, μ' αυτά δεν το βρίσκουμε πουθενά. Δεν μπορούμε να δουλεύουμε νηστικοί".

Η εργοδοσία αρνήθηκε. Το βαρελάδικο κήρυξε λευκή απεργία. Τους κατηγόρησαν για σαμποτάζ. Εύκολη καραμέλα να την πιπιλάς στο στόμα. Για να μην κατηγορηθούν οι ίδιοι. Και για να είναι περισσότερο ασφαλείς, ζήτησαν τη συνδρομή του κατακτητή.

Μια ομάδα καραμπινιέροι έφτασαν στο εργοστάσιο. Ο καθένας από τους απεργούς ήταν στον τόπο της δουλειάς του. Όρθιος. Αμίλητος.

Η εργατιά έβλεπε στα μάτια την ένοπλη εξουσία. Η εξουσία έβλεπε στα μάτια την εργατιά. Δεν της άρεσαν αυτά τα μάτια. Τα ήθελε χαμηλωμένα, φοβισμένα, ένοχα.

Ο επικεφαλής έκανε νόημα σ' έναν να πάει μπροστά του. Αυτός πλησίασε. Ο καραμπινιέρος του άστραψε ένα γερό χαστούκι. Έχασε το φως του ο εργάτης. Ζαλίστηκε. Έπεσε δίπλα σε μια ντάνα ντούγιες. Γκρεμίστηκε η ντάνα και τον σκέπασε. Έτρεξαν οι συνάδελφοι και τον ξεσκέπασαν. Στάθηκε όρθιος κι έβλεπε τον καραμπινιέρο ίσια στα μάτια. Ήταν παλικάρι αυτός ο βαρελάς. Δυνατό. Αφόβιστο. Ήταν απ' αυτούς που είχαν κυνηγήσει Ιταλούς στην Αλβανία. Μου είπε ότι είχε πιάσει τέσσερις. Τους υποχρέωσε να κόψουν τα κουμπιά του παντελονιού τους και να πετάξουν τη ζωστήρα, έτσι ώστε, να σκλαβώσουν τα χέρια τους κρατώντας το παντελόνι μη τους πέσει. Έτσι τους κουβάλησε στη Μονάδα τους. Έκανε σταθμό στο δρόμο και τους έδωσε ένα τσιγάρο στα τέσσερα.

Ο καραμπινιέρος, όσο φασιστικό αφιόνι κι αν τον είχαν ποτίσει, έβλεπε μπροστά του έναν γίγαντα. Έβλεπε γύρω του αυτά τα μάτια που πέταγαν φωτιές, παληκαριά, δύναμη και πεποίθηση. Φώναξε τους δικούς του κι έγιναν ένα μπουλούκι. Σιγομιλούσαν. Έβλεπες την απορία τους. Δεν

το σήκωναν οι ώμοι τους. Χιλιάδες φορές καλύτερα θα ήταν να είχαν μια κιθάρα και να τραγουδούσαν όλοι μαζί. Φώναζαν τρεις στην τύχη κι έδειξαν ότι θα τους έπαιρναν μαζί τους. Ο Νίκος Οικονόμου έβαλε τις φωνές: *"Συνάδελφοι παίρνουν τ' αδέρφια μας. Σήμερα αυτοί αύριο εμείς. Όλοι μαζί να τους κρατήσουμε"*.

Μια συμπαγής μάζα ξεχύθηκε γύρω. Οι γροθιές ανέμιζαν απειλητικές και μαρτυρούσαν σε τι πίστευαν. Φώναζαν όλοι μαζί: *"Θέλουμε ψωμί για να μπορούμε να δουλεύουμε"*. Οι καραμπινιέροι τα είχαν χαμένα. Έβλεπαν αυτούς τους ξυπόλυτους με λερωμένα ρούχα της δουλειάς, σαν ένα σφιχτοδεμένο σώμα που απειλούσε. Σαν άγρια τσακάλια που έδειχναν τα δόντια τους.

Φώναξαν και ήρθε ο διευθυντής.

- Πρόσεξε καλά τι θα πεις, ζητάμε ψωμί για να δουλέψουμε. Όχι αυτά που ξέρεις. Πρόσεξε. Έχεις να κάνεις με μας".

Οι καραμπινιέροι ήθελαν να πάρουν τους τρεις. Οι εργάτες φώναξαν: *"Η όλοι, ή κανένας"*. Κάποτε συμφωνήθηκε να πάνε δέκα πέντε και ο διευθυντής. Στο λεφτό ξεχώρισαν άλλοι δώδεκα. Ξυπόλυτοι. Με ατσαλένιες καρδιές.

Ο διοιητής, ο Τενέντε, φώναξε τον διερμηνέα του. Δόθηκε ο λόγος στον διευθυντή. Είπε τα δικά του και στάθηκε στο να πει ότι εκτελούσε διαταγές των Αρχών κατοχής. Ύστερα πήρε το λόγο ένας εργάτης: *"Ζητάμε μόνον ψωμί για να μπορούμε να δουλεύουμε. Απλές κουβέντες. Μόνον τροφή. Αν μας φυλακίσετε δε θα παράγει ποτά το εργοστάσιο. Δεν κάνουμε σαμποτάζ. Μόνον ένα ξεροκόμματο ζητάμε. Ο Διευθυντής κάνει σαμποτάζ με το να μας το αρνιέται"*.

Πήγαν για απολογούμενοι και γύρισαν κατήγοροι. Δικαιώθηκαν.

Στέκεται κανείς εις στάσιν προσοχής μπροστά στην λαϊκή δύναμη. Είναι ένα ποτάμι, που αν φουσκώσει, τα παρασύρει όλα. Μια χιονοστιβάδα, που δεν υπάρχει δύναμη να την ανακόψει.

Πρέπει να πούμε, ότι το Ε.Α.Μ. είναι γέννημα της εργασίας. Ειδικά για το περιστατικό στο ΒΟΤΡΥΣ στις αρχές 1942 ο διευθυντής έβγαλε τις τσίμπλες από τα μάτια του και πέταξε τα χρωματιστά γυαλιά του. Έφτασε να κάνει ότι δεν έβλεπε ότι είχε γίνει κρυφώνα αντιστασιακού υλικού το εργοστάσιο και τόπος συγκέντρωσης καταφυγής στελεχών της αντίστασης και σταθμό για το βουνό.

Το εργατικό κίνημα ήταν αυτό που καθιέρωσε την πληρωμή εις είδος που μπορούσε κανείς να το ανταλλάξει με τρόφιμα, κυρίως όμως δημιούργησε το σύστημα του συσσιτίου στα εργοστάσια. Από αυτό παρατηρήθηκε η επέκταση του συσσιτίου και σε άλλες ευρύτερες κοινωνικές ομάδες και άπλωσε σ' όλη τη χώρα.

Εκτός από την καταπολέμηση του μαυραγοριτισμού, στάθηκε μοναδική λυτρωτική δύναμη στο κεφαλαιώδες πρόβλημα της λαϊκής επιβίωσης.

Ο αγώνας για το ψωμί αποτελεί επιτυχία του εργατικού δυναμικού. Εάν το συνδέσουμε (και έτσι πρέπει) με τις ειδικές συνθήκες που επικρατούσαν, πρέπει να παραδεχτούμε ότι ήταν κάτι μεγαλειώδες. Κάτι ουράνιο.

Μιλάμε για αφανείς ήρωες. Τα ηρώα όμως στήνονται για τους εμφανείς.

Στην είσοδο του ΒΟΤΡΥΣ πρέπει να στηθεί ένα μνημείο γι' αυτούς τους ξυπόλυτους βαρελάδες. Αυτούς, με καρδιά λιονταριού, που αξίωσαν και πέτυχαν, να γίνει δεκτό το κεφαλαιώδες αίτημα της επιβίωσης, τότε που πέθαινε ο κόσμος κατά εκατοντάδες από πείνα.

Δε σκύβουμε το κεφάλι. Απειλούμε

Ο κατακτητής μας άρπαξε το ψωμί απ' το στόμα. Να πεθάνουμε από πείνα. Τρώμε βραστά αρμυρίκια από το Καλλιμπάκι που τρυπούν το στομάχι.

Απειλούμε: "Θα 'ρθει η ώρα σου κακούργε". Αντέχουμε. Οι ισχυροί κάρφωσαν τον Προμηθέα στο βράχο. Απειλεί κι ας είναι δεμένος.

"Νέοι με χθεσινή εξουσία, θαρρείτε πως κατοικείτε άπαρτα κάστρα; Εγώ δεν είμαι που είδα σειρά κυρίαρχους να πέφτουν; Και τρίτον αυτόν που κυβερνά. Θα δω να πέφτει γρήγορα και άτιμα. Μη σου φαίνεται πως τρέμω, ή σκιάζομαι τους νέους Θεούς;"

ΑΙΣΧΥΛΟΥ "Προμηθεύς δεσμώτης"

Πικράδες σου προμαντεύω ληστή. Όπλα θανάτου κάνω τις πέτρες. Λάθος σου πού 'ρθες σε ετούτη τη χώρα. Εδώ τιμωρούν το κακό κι ας είναι από σίδηρο. Εδώ, η λευτεριά είναι από ατσάλι. Εδώ ο αιμοσταγής οδεύει εις υποδοχήν τάφου ευρέως. Εδώ ορμούν τα ποτάμια μίσους κατά των παρανόμων. Φωτιές φουντώνουν και καίνε τους ανελέητους. Είμαι κεραυνός. Σε συντρίβω με τα δικά σου όπλα.

Δελτίο Ειδήσεων, 18-2-1942

Σημείωση: Αυτά έγγραφα τότε για να διατηρώ υψηλό το φρόνημα του σκλαβωμένου λαού.

Είναι 29 Δεκεμβρίου 1941. Βομβαρδίστηκε η Ελευσίνα.

Ούρλιαξε ξανά η κατάρα του αφανισμού
μαύρη λάμια του φόνου
Τρέχει όπου βρει προστασία η ζωή
Δρασκέλισε το όρυγμα η μικρομάνα
με το μωρό στην αγκαλιά
Ζήλεψε το φονιάδικο σίδερο
το ζεστό ζευγάρι για νέα ζωή.
Κι έβρεξε ζευγαρωτό θάνατο.
Κόκκινη λάσπη, χώμα, μάνα, μωρό
Άμορφη μάζα, άμεσο τέλος, ανέξοδη ταφή
Μακάβρια φρίκη !
Σκεπάσαμε την κόκκινη λάσπη
Μπήξαμε δυο πρόχειρους ξυλένιους σταυρούς
Δυο ψυχές αγκαλιά να αναπαύονται εν ειρήνη
Όπως πριν, στη ζωή
Εμείς οι επιγενόμενοι τρίζουμε τα δόντια

Σημείωση: Το κυκλοφόρησα στις 30-12-41 στο "Δελτίο Ειδήσεων". Ένας δίδυμος τάφος κάπου κάτω στο Καλλιμπάκι, χωρίς να σκάψεις γούβα, αλλά τύμβος. Ένα μικρό λοφάκι από χώμα με δυο σταυρούς από κλαδιά. Κι ας ήταν γύφτοι μάνα και μωρό, που είχαν κατασκηνώσει εκεί κοντά. Πόσο τους κλάψαμε, παρέα με τα τσαντίρια !

Σάλπισμα ελευθερίας

Με τον Μιχάλη Λογοθέτη

Από τα προπολεμικά χρόνια είμαστε φίλοι με τον Μιχάλη Γ. Λογοθέτη, κάναμε συχνά παρέα.

Τα τελευταία χρόνια πριν από τον πόλεμο, χώρισαν οι δρόμοι μας, αυτός στην τέχνη του ξύλου, εγώ στα γράμματα. Ακολούθησε η Αλβανία ώσπου έφτασε η κατοχή.

Συναντηθήκαμε στην αντίσταση. Και τότε δεν αποκαταστάθηκαν οι παλιές μας σχέσεις, γιατί δε σήκωνε η παλιά ξένοιαστη εποχή. Τώρα ζούσαμε για την αντίσταση παίζοντας κάθε μέρα κορώνα - γράμματα τη ζωή μας. Οι συναντήσεις μας τότε ήσαν βιαστικές κι επικίνδυνες, αφού είμαστε στο μάτι των αντίθετων.

Είχαν ηρεμήσει τα πράγματα μετά το 1965. Μπορούσαμε να μιλάμε, να υποστηρίζουμε τις απόψεις μας χωρίς να φοβόμαστε τον ρουφιάνο της Ασφάλειας. Είχε αρχίσει τότε να ωριμάζει η ιδέα να μαζευόμαστε με σκοπό να συγκεντρώνουμε στοιχεία από την κατοχή και την αντίσταση και να προχωρούσαμε στην καταγραφή τους. Οι πρώτες συναντήσεις έδειξαν ότι δεν είχε φτάσει ακόμα ο καιρός να βλέπουμε τα πράγματα ανεπηρέαστα. Ωστόσο, μερικοί, είχαν αρχίσει να συγκεντρώνουν κάτι, αλλά και αυτό δε

συνεχίστηκε από τους ίδιους ώσπου ξεχάστηκε, ίσως μάλιστα και να το θεώρησαν περιττό.

Ο Μιχάλης ήταν ένας απ' αυτούς, που ποθούσαν να γραφόταν κάτι. Διατηρούσα τότε το γραφείο μου στην οδό Αισχύλου κοντά στο σπίτι του. Περνούσε κάθε μέρα. Ήταν ο δρόμος του. Κάποτε μπήκε και κάθισε. Ανακαλέσαμε όλα τα παλιά στη μνήμη μας, φτάσαμε βέβαια και στην αντίσταση. Παρατήρησα ότι ποθούσε πολύ να γραφόταν κάτι, τόσο από τα προσωπικά μας βιώματα, όσο και από πληροφορίες συναγωνιστών μας.

Οφείλω να πω, ότι, ο Μιχάλης, γνώριζε πολλά περισσότερα από μένα, γιατί ήταν μπασμένος σε πολύ λεπτές αποστολές, λόγω της βαθιάς πίστης του στον αγώνα (ήταν και κομμουνιστής από τους νεότερους που δεν πρόφτασε να πιάσει η τσιμπίδα του Μανιαδάκη), διέθετε οργανωτικό δαιμόνιο και μέγας συνωμότης.

Μετά την απελευθέρωση συνέχισε τη δράση του, με αποτέλεσμα να συλληφθεί με άλλους και την Μηλίτσα, κόρη του Σιδέρη Πέππα που, όπως φάνηκε, την χρησιμοποιούσαν σαν σύνδεσμο, και γιάφκα το μικρό μαγαζάκι επί της οδού Θηβών. Στο Στρατοδικείο υποστήριξα την κοπελίτσα και έμμεσα τον Μιχάλη μαζί με τον συνήγορό του. Η περιπέτειά τους έληξε μετά από ενάμισο χρόνο περίπου, όταν επικρατούσε πιο ανεξάρτητο κλίμα στο Αναθεωρητικό Στρατοδικείο.

Είχαμε λοιπόν αρκετά κοινά σημεία με τον Μιχάλη ο οποίος, τον τελευταίο καιρό ήταν ηρεμότετος και αντικειμενικός χωρίς βέβαια να έχει αποκοπεί από τις ιδέες του. Το σημειώνω αυτό, γιατί ήταν αγαπητός και από αυτούς, που πριν από λίγες δεκαετίες μπορούσαν, ακόμα και να τον σκοτώσουν.

Είχα υποχρέωση ν' αναφερθώ εκτενέστερα για τον Μιχάλη Λογοθέτη, γιατί ήταν ένας από τους πιο αγνούς ιδεολόγους της αντίστασης.

Συμφωνήσαμε να γράψουμε μαζί για την αντίσταση στην Ελευσίνα. Ο Μιχάλης θα μου προμήθευε το υλικό με σημειώματά του και προφορικά. Όταν διηγείτο, σημείωνα φράσεις και λέξεις που μου έκαναν εντύπωση, ώστε να τις αποτυπώνω στο κείμενο. Στο δεύτερο στάδιο θα διάβαζε τα κείμενά μου και μόνον με την έγκρισή του θα θεωρούνταν κατάλληλα. Ο έλεγχος του Μιχάλη αφορούσε κυρίως το ουσιαστικό μέρος. Το λογοτεχνικό το άφηνε σε μένα.

Το σύστημα μπήκε στη λειτουργία. Οι πρώτες ενδείξεις έλεγαν ότι θα γινόταν κάτι εντυπωσιακό, γιατί, ο Μιχάλης, ήταν άκρως μεθοδικός και πρόσεχε και το ελάχιστο.

Δεν άργησε να φανεί το δυσάρεστο. Μετά από κάποιες συνεργασίες άρχισε να παρουσιάζει νοητικά μικροπροβλήματα, τα οποία έγιναν γρήγορα τόσο εμφανή, που είχα να κάνω μ' έναν συνεργάτη, που μόνο ο Μιχάλης που γνωρίσαμε δεν ήταν. Αυτό που είχαμε τακτοποιήσει μαζί, μαράζωνε όπως η υγεία του σπουδαίου αυτού αγωνιστή. Έμειναν μόνον στα χέρια μου τα πρώτα σημειώματα. Τα εγκεκριμένα. Τα θεωρώ ντοκουμέντα. Αφορούν προσωπικές του πρωτοβουλίες και δραστηριότητες.

Παράλειψα να σημειώσω ότι δεν του άρεσε να γράφαμε σε πρώτο πρόσωπο, σαν να τα έγραφε δηλαδή ο ίδιος για τον εαυτό του. Μόνο δέχτηκε να τα παρουσιάσουμε ότι τα διηγείται κάποιος Μιχάλης.

Το πρώτο σημείωμα που παραθέτω αμέσως πιο κάτω, το βασάνισε πολύ. Ήρθε χαρούμενος ένα βράδυ. Μου έδωσε τα γραφτά:

- "Είναι εντάξει. Έτσι θα γράψουμε τα δικά μου. Ότι τα λέει ένας συναγωνιστής που τον λένε Μιχάλη. Δεν μου αρέσει αυτό το "εγώ". Παράτα τα τώρα και πάμε στη Λάσκα. Έχει φρέσκο μαριδάκι. Είμαι χαρούμενος. Πάμε να το γιορτάσουμε.

Από το πρώτο του σημείωμα:

Ο πόλεμος έβραζε στην Αλβανία. Στρατιώτες και ζώα αντέγραφαν εκεί πάνω την προαιώνια ιστορία της Ελληνικής τιμής: Γιατί, και το μουλάρι στάθηκε ήρωας κοντά στους πολεμιστές, ίσως μάλιστα και σπουδαίο στήριγμά τους. Κάποτε λιγότεψαν τα μουλάρια, "έπεσαν υπέρ πατρίδος". Οι μεταφορές δυσκόλευαν. Έπρεπε να πάνε άλλα να συμπληρώσουν τα κενά.

Έφτασε στα χωριά, και στην Ελευσίνα η "επιτροπή επιτάξεως μεγάλων ζώων" για δεύτερη φορά. Την πρώτη είχε επιτάξει τα ικανά κι άφησε πίσω τα σκάρτα. Τώρα ερχόταν να επιτάξει και τα σκάρτα. Δε θα έφταναν δηλαδή να φτάσουν ούτε ίσαμε τη Λάρισα. Μ' αυτά τα σκάρτα όμως, ψηλά-χαμηλά, βολευόταν η γεωργία. Δεν έμενε χέρσο το χωράφι και άντεχε στο να φτάνει στο μέτωπο ένα κομμάτι κουραμάνα.

Ετούτη η επίταξη ήταν εντελώς παράλογη. Αντίς για καλό θα κορύφωνε το κακό και θα το έκανε απελπισία. Μουρμούριζαν όσοι είχαν κάποιο γέρικο άλογο ή κανένα παλιομούλαρο. Αν τους το έπαιρναν κι αυτό, άσε που, δε θα είχαν μπουκιά να φάνε, αλλά, το ίδιο κακό θα έβρισκε και τα παιδιά τους στο μέτωπο. Και μουρμούριζαν μουδιασμένα, ένεκα η δικτατορία.

Είδαν το κακό που πήγαινε να γίνει, ο Μιχάλης και η παρέα του. Και είπαν να αντιδράσουν.

Είχαν γίνει οι σχετικές ανακοινώσεις και περίμενε η επιτροπή να παρουσιάσει ο καθένας το ζώο του. Είχαν εγκατασταθεί στο πλάτωμα του παλιού καμινιού του Γιώργη Μεθενίτη απάνω στο δημόσιο δρόμο.

Κι αντίς για ζώα, παρουσιάστηκε ο Μιχάλης με την παρέα του. Το έλεγε η καρδούλα τους.

Δεν πρόκειται να πάρετε ούτε μισό πόδι. Εσείς

είσαστε αυτοί που ξεχωρίσατε τα ικανά, εσείς είσαστε αυτοί που έκριναν τα σκάρτα. Τώρα έγιναν ικανά τα σκάρτα; Αυτά, μόλις τα φουσήξει λίγο ο βοριάς, θα πέσουν κάτω. Μαζεύτε τα χαρτιά σας και φύγετε. Και, να πείτε σ' αυτούς που σαν έστειλαν ότι δεν έχουνε κουκούτσι μυαλό. Μα, καλά κτηνίατροι εσείς, δεν τους λέτε αυτό που ξέρετε; Ή φοβόσαστε, ή αδιαφορείτε. Ε, λοιπόν, δεν σας δίνουμε ούτε γάιδαρο. Και τα παράπονά σας σ' εκείνους που σας έστειλαν. Τα μάζεψαν κι έφυγαν.

Το ίδιο έγινε στον Ασπρόπυργο και σε πολλά άλλα χωριά. γιατί είχε προηγηθεί σύνθημα.

Ήταν η πρώτη παρουσία της αντίστασης μέσα στη δικτατορία. Ήταν μέσα στον Δεκέμβριο του 1940 κάπου εκεί λίγο πριν πεθάνει ο Μεταξάς.

Όσο για τον αγροτικό και γεωργικό κόσμο και αρκετούς κτηνοτρόφους στα ορεινά, είδαν σαν σωτήρα την παρέμβαση. Και μ' όλο το δίκιο τους.

Δεν μπορεί κανείς να κατηγορηθεί για αντεθνική δράση, γιατί μίλαγε μόνο του το πράγμα. Ίσα-ίσα του ταίριαζε έπαινος γιατί δε στέρησε αυτές τις φτωχίες τάξεις από το τελευταίο που τους έμενε, ενώ δεν είχε να περιμένει καμιά βοήθεια το κράτος από αυτά τα ψοφίμια.

Αυτό που πρέπει ακόμα να σημειωθεί είναι το πλατύ μάτι της αντίστασης, που έβλεπε όχι μόνον τον εχθρό σαν ξενόφερτη συμφορά, αλλά κι αυτόν που ζούσε και πήγαινε να κάνει κακό και από μέσα. Γιατί, κακό δεν κάνει μόνον ο προδότης, αλλά και αυτός που, από ελαφρότητα και κουταμάρα βλάφτει.

Μ' ένα τέτοιο πλάταιμα ξεκίνησε το Ε.Α.Μ. όταν, απαρχής, μέσα στα κύρια ενδιαφέροντά του έβαλε το πρόβλημα του επισιτισμού και της πρόνοιας των αρρώστων και των αδύναμων.

Θα το δούμε καλύτερα σε άλλα σημειώματα".

Το δεύτερο σημείωμά του:

"Ο Μιχάλης ήταν ένα φτωχόπαιδό Ελευσινιωτάκι. Ο πατέρας του, ο μπάρμπα Γιώργης ο Ψάλτης, όπως τον ήξεραν στο χωριό, ήταν τσαγκάρης, έκανε και τον ψάλτη στην εκκλησία, έπαιρνε και το γιο του στο ψαλτήρι.

Στο σχολείο έβγαλε το Δημοτικό και πήγε στην τέχνη επιπλοποιός, ώσπου έφτασαν τα μαύρα χρόνια της κατοχής. Οι δουλειές είχανε κόψει. Το ψωμί λιγόστευε. Χανόταν. Βρέθηκε μια δουλειά στην Πελοπόννησο. Μαραγκοδουλειά. Έτρεξε προς τα εκεί. Δεν άργησε να στερέψει κι αυτό. Αναγκάστηκε να γυρίσει στο σπίτι. Και ό,τι πει ο Θεός.

(Το πιο πάνω κομμάτι μπήκε ύστερα από δική μου απαίτηση).

Βρήκε τις παρέες του. Όλοι είχαν οργανωθεί στο Ε.Α.Μ. Ο φίλος του ο Γιώργος ανέλαβε και τον οργάνωσε. Ήταν επόμενο. Από πολύ πριν ήσαν στενοί φίλοι. Αριστεροί. Ο Μίλησης τον σύνδεσε με τον Ηλία Γιανναρόπουλο (για τους άλλους δε δυσκολεύεται να χρησιμοποιεί ακριβή στοιχεία) και από εκεί και πέρα θα ακολουθούσε τον αγωνιστικό δρόμο. Γρήγορα έγινε στέλεχος της αντίστασης ο Μιχάλης.

Σαν στέλεχος στο πόστο που του ορίστηκε, βασάνιζε το μυαλό του ότι έπρεπε κάτι να γινόταν ώστε να φανεί η Οργάνωση, αλλά και να ανέβαινε το ηθικό του λαού, που αυτό θα είχε σαν αποτέλεσμα και την πύκνωση της αντίστασης. Κάτι σκέφτηκε, το κουβέντιασε με τους συναγωνιστές. Και ήταν τούτο: Πλησίαζε του Ευαγγελισμού. Καθώς θα ήταν μαζεμένος ο κόσμος μέσα στην εκκλησία, μια ομάδα σ' ένα συγκεκριμένο σημείο της ιερής ακολουθίας θα τραγουδούσε τον εθνικό ύμνο. Αυτό ήταν μια κραυγή ελευθερίας.

Του άρεσε η σκέψη. Το είπε στον Ηλία, κι αυτός στο

οργανωτικό γραφείο. Η απάντηση ήρθε αρνητική, μετά όμως από λίγες μέρες, ήρθε άλλη απάντηση που ενέκρινε να γίνει η εκδήλωση.

Τώρα, ο Μιχάλης κατάστρωσε τα σχέδιά του. Έφτασε η μέρα. Τοποθέτησε αγωνιστές σε διάφορα σημεία μέσα στο ναό. Μόλις άκουγαν τον εθνικό ύμνο, θα ακολουθούσαν. Είχε σκεφτεί ν' ακουγόταν τη στιγμή που θα έβγαιναν τα άγια. Ο ίδιος με λίγους δικούς του, είχαν πάρει θέση πίσω από τον δεξιό ψάλτη.

Μπαίνοντας νωρίτερα με τους δικούς τους, αντίκρισε τον φρούραρχο, το σκυλί τον Γκέρμπερ με τον διερμηνέα του. Κακό το σημάδι. Το σχέδιο είχε προδοθεί. Σκέφτηκε να γυρίσει πίσω. Να πει να ματαιωθεί. Δεν του πήγαινε. Προχώρησε σταθερά. Έφτασε στη θέση του. Τον έτρωγε όμως η αμφιβολία. Γιατί δεν τον άρπαξε μόλις τον είδε; Θα περίμενε να γινόταν η εκδήλωση για να πουζουριάσει περισσότερους. Εξάλλου, έγκλημα ήταν; Έλληνες είμαστε, έχουμε το δικαίωμα να γιορτάζουμε την εθνική μας γιορτή μέσα στο ναό μας. Τον στερέωσε αυτή η σκέψη.

Έφτασε η μεγάλη στιγμή. Από την αριστερή πύλη φάνηκε ο παπάς κρατώντας τα άγια των αγίων και δυνατά το "πάντων ημών...", ώσπου έφτασε μπροστά στην ωραία πύλη. Αυτήν ακριβώς τη στιγμή, ακούστηκε ο Μιχάλης με τους δικούς του πίσω από τον δεξιό ψάλτη. Ο παπάς βουβάθηκε. Ο εθνικός ύμνος ξάπλωσε. Τον πήρε ολόκληρο το εκκλησίασμα χωρίς να το καταλάβουν. Κι έφτασε και ο παπάς να ακολουθεί. Ήταν κάτι ασύλληπτο και στη φαντασία. Σαν να ήταν μέσα στο τελετουργικό της θείας ακολουθίας.

Η φωνή της ελευθερίας, σωστός ιερός ψαλμός είχε συγκλονίσει τον κόσμο. Πολλοί έκλαιγαν. Ανέβαινε η φωνή ενός υπερήφανου λαού ως τα ουράνια. Να συναντήσει το Θεό. Να τον συγκινήσει. Και να ξαπλώσει στα πέρατα της

οικουμένης δίνοντας το ελπιδοφόρο μήνυμα ότι υπάρχει και ζει ένας κόσμος όπου γεννήθηκε το ιδεώδες της ελευθερίας και της Δημοκρατίας. Ότι υπάρχει και ζει ένας αδούλωτος λαός που κάνει κι ανατριχιάζουν από ενθουσιασμό τα κόκκαλα των προγόνων τα ιερά με το άκουσμα "χαίρε, ω χαίρε λευτεριά".

Όλοι πίστεψαν ότι ξέσπασε μόνο του.

Σαν κάτι αναστάσιμο φάνηκε. Το Ε.Α.Μ. σημείωνε την πρώτη του επιτυχία. Αρκετοί οργανώθηκαν στις γραμμές του αντιστασιακού αγώνα. Όλοι σχεδόν είδαν με καλό μάτι το Ε.Α.Μ. Το περιστατικό, τοποθετημένο στον χώρο που έγινε και κάτω από τις συνθήκες που επικρατούσαν, ήταν μια πράξη ηρωισμού. Κάτι έλεγε: "υπάρχουμε". Και απομάκρυνε το φόβο. Μπορούσε ίσως ν' ακουστεί ο αντίλογος: "Δεν ήταν δα και σπουδαίο ν' ακουστεί ο εθνικός ύμνος μέσα στην εκκλησία".

Τούτο είχε κάποια λογική βάση. Σαν ισχυρισμός όμως, παρουσιάζεται χωρίς χυμό, χωρίς σάρκα. Αυτή παραβλέπεται. Γιατί ίσα-ίσα, η πνοή ήταν ο χυμός και η σάρκα του η ουσία του. Αυτά την έκαναν μεγαλειώδη.

Από εκεί και πέρα, με την τόνωση του λαού παρατηρήθηκε πύκνωμα στις τάξεις του Ε.Α.Μ. Αποτέλεσμα ήταν να προκύψουν οργανωτικά προβλήματα και έλλειψη στελεχών. Αν και με δυσκολία, αντιμετωπίστηκε μ' επιτυχία η κατάσταση"

(Στο κείμενο χρησιμοποίησα λέξεις και φράσεις δικές του).

Σημείωση: Το πιο πάνω κείμενο το πήρε μαζί του στο σπίτι του.

- Θέλω να το διαβάσω με την ησυχία μου.

Επέστρεψε την επόμενη. Μου έσφιξε το χέρι.

- Μπράβο ρε συναγωνιστή. Τούτο μιλάει μέσα μου. Έτσι το έζησα. Έτσι το αισθάνθηκα. Θα κάνουμε πολύ καλή δουλειά μαζί. Δουλεύεις καλά την πένα, μιλάει μέσα σου και η αντίσταση. Είναι ό,τι πρέπει. Αυτό που

γράψαμε έγινε στις 25 Μαρτίου 1942. Το ίδιο έγινε και στις 25 Μαρτίου 1943. Το ετοιμάζω, αλλά και θα στο διηγηθώ.

Μετά δυο μέρες μου έφερε τα γραφτά του. Διάβαζα και τον ρωτούσα. Επεξεργάστηκα το κείμενό του και τις προφορικές λεπτομέρειες με τις σχετικές εντυπώσεις. Ήμουν όμως κι εγώ παρών στο περιστατικό που ακολουθεί κι αυτό με διευκολύνει πολύ στις περιγραφές.

Το τρίτο σημείωμά του:

"Ο Μιχάλης δεν ξεχνούσε την επιτυχία της προηγούμενης χρονιάς στην εθνική γιορτή.

Το οργανωτικό γραφείο του ανάθεσε να έκανε κάτι παρόμοιο και για φέτος (1943). Τώρα έπρεπε να γίνει κάτι περισσότερο εντυπωσιακό. Σκέφτηκε λοιπόν, να εκφωνηθεί από εκπρόσωπο του Ε.Α.Μ. ο πανηγυρικός της ημέρας μέσα στην εκκλησία. Οργάνωσε την εκδήλωση όπως το απαιτούσαν οι περιστάσεις, συνεργάστηκε με τον διαφωτιστή του Ε.Α.Μ. Βαγγέλη Λιάπη για το κείμενο του πανηγυρικού, βρήκε τον ομιλητή και όρισε τρόπους διαφυγής σε περίπτωση που σημειωνόταν κάποια αντίδραση.

Την παραμονή μάζεψε τα συνεργεία επί τόπου μέσα και έξω από το ναό σαν πρόβα. Για ομιλητή είχε ζητήσει και του έστειλαν από την Οργάνωση Μεγάλων έναν νεαρό. Το μικρό του όνομα ήταν Χράλαμπος. Όταν τον πήγε στο σημείο απ' όπου θα εκφωνούσε τον πανηγυρικό παρατήρησε ότι έτρεμε από φόβο. Τελευταία στιγμή και γκρεμίζονταν όλα. Του είπε ότι δεν τον χρειάζεται. Έστειλε αμέσως σύνδεσμο στην Οργάνωση Μεγάλων, τους γνώρισε τα καθέκαστα και τους παρακάλεσε να του στείλουν άλλον μέσα στην ημέρα. Νωρίς το απόγευμα της παραμονής ήλθε ένα μελαχροινό παλικαρόπουλο. Το επώνυμό του ήταν Μενηδιάτης.

Το σχέδιο ήταν να μιλούσε από τον γυναικωνίτη πλαισιωμένος από συναγωνίστριες. Είχε οριστεί και ο τρόπος φυγάδευσής του αν το καλούσε η ανάγκη.

Όλα έγιναν όπως είχαν προγραμματιστεί. Το παλικάρι ο ομιλητής, με τον τόνο που έδινε είχε κατασκλάβώσει τον κόσμο. Ήταν ένας πανηγυρικός καθαρά πατριωτικός. Χωρίς τολμηρές προεκτάσεις, δεν έλειπε όμως η αναφορά στο ότι, ο μόνος δρόμος για την ελευθερία στα σημερινά χρόνια ήταν η πύκνωση της αντίστασης μέσα στις γραμμές του Ε.Α.Μ. Ο νεαρός από τα Μέγαρα έφυγε για τον τόπο του αμέσως μετά την ομιλία.

Δεν παρουσιάστηκαν αντιδράσεις. Αυτό δε σημαίνει ότι, όλοι εγκρίνανε έναν πανηγυρικό από το Ε.Α.Μ. μέσα στο ναό. Προκειμένου όμως να εκδηλωθούν και να εκτεθούν προτίμησαν να το καταπιούν.

Γι' αυτή την ημέρα, θυμάται σαν να 'ναι τώρα, ο Μιχάλης, αυτά που έγιναν στο προαύλιο της εκκλησίας μόλις σχόλασε.

Ο γιατρός Κ. Παπαδημητρίου, από τους βενιζελικούς, είχε ενθουσιαστεί. Τον σεβόταν και τον εκτιμούσε, όλη η Ελευσίνα. Μιλούσε δυνατά και επαινούσε τα παιδιά για την πρωτοβουλία τους, σχολίαζε δε με ενθουσιασμό και εγκωμιαστικά λόγια και το περιεχόμενο του πανηγυρικού και ζητούσε να συγχαρεί τον ομιλητή. Κάποιος της Οργάνωσης τον πλησίασε και του είπε:

- Γιατρέ, είμαστε υπό κατοχή. Έχουμε και προδότες. Ο γιατρός δεν το έβαζε κάτω.

- Δεν κάνουμε συνωμοσία. Για λευτεριά μιλάμε. Αυτό πήραμε από τους πρόγονούς μας. Για τα δικά μας μιλάμε. Ας το ακούσουν οι Γερμανοί. Δεν κάνουμε κανένα κακό. Απαγορεύεται να μιλάς για τον εαυτό σου;

Είχε πάρει κατήφορο. Κάποιος τον τράβηξε να φύγουν.

- Στάσου λίγο. Μου αρέσουν αυτά τα παιδιά. Είναι η ελπίδα μας. Αυτοί θα ελευθερώσουν την Ελλάδα.

- Σταμάτα, γιατρέ, γιατί το παρατραβάς.

Τον πήρε κι έφυγαν.

Είχε κερδίσει η αντίσταση ένα σημαντικό κοινωνικό πρόσωπο, που όχι μόνο μπορούσε να προσφέρει στον αγώνα, αλλά και να πάρει κι άλλους κοντά του".

Σημείωση: Διακόπτω το ιστόρημα με την ευκαιρία της αναφοράς του γιατρού Παπαδημητρίου από τον Μιχάλη Λογοθέτη. Κρίνω σκόπιμο να γνωρίσουμε καλύτερα αυτόν τον αγωνιστή. Είχε σπουδάσει την ιατρική στο εξωτερικό. Του είχαν προταθεί σημαίνουσες θέσεις σε Νοσοκομεία της πρωτεύουσας. Τις απέρριψε όλες. "Θέλω να προσφέρω στον κόσμο από τον οποίο προέρχομαι. Οι πλούσιοι μπορούν να βρουν γιατρό. Δε πρέπει όμως να πεθαίνουν αφρόντιστοι οι φτωχοί". Αρχοντάνθρωπος. Αριστοκράτης, με λαϊκή ψυχή.

Τον θυμάμαι, που παλιότερα έκανε τις επισκέψεις του με άμαξα. Αργότερα, η άμαξα έγινε αυτοκίνητο Φορντ όπως πρωτοφάνηκαν στην Ελλάδα, μαύρο και με οδηγό, που τον κρατούσε με το μήνα.

Πρόσφερε ανεκτίμητες υπηρεσίες στον αγώνα. Ανοργάνωτος. Χρημάτισε ένα μικρό διάστημα Δήμαρχος.

Μετά τον Δεκέμβριο 1944 ο πρώτος που πιάστηκε ήταν ο γιατρός Παπαδημητρίου. Και - τι ειρωνεία - πιάστηκε απ' αυτούς που τους είχε σώσει κυριολεκτικά τη ζωή. Που τους είχε τραβήξει από του χάρου τα δόντια. Αυτοί τον συνέλαβαν - και καμάρωναν οι αφιονισμένοι - για το κατόρθωμά τους "δια την εθνικήν προσφοράν". Ήταν το ευχαριστώ. Τον πέταξαν σαν σκουπίδι στο στρατόπεδο του Γουδιού καταχείμενο χωρίς να προφτάσει να πάρει ούτε το παλτό του.

Είχα πιαστεί την επόμενη. Η πρώτη μου φροντίδα ήταν να τον εντοπίσω μέσα στις χιλιάδες κρατούμενους, κατανεμημένους σωρούς, μέσα σε γκαράζ μηχανοκινήτων που είχαν μόνο στέγη. "Κι άπλωσα σύρμα". Εντοπίστηκε. Έμαθαν οι συναγωνιστές περί τίνος επρόκειτο. Και του παραχώρησαν κρεβάτι: Κάτι κομμάτια χαρτόνια από κουτιά, για να μην ξαπλώσει κατευθείαν στο παγωμένο τσιμέντο.

Ας διακόψω εδώ τούτη την παρένθεση. Χρειάζεται να μάθουν οι νεότεροι, περισσότερα για τον γιατρό Παπαδημητρίου που χάρισε στον Δήμο το σπίτι του που κρίθηκε διατηρητέο και βρίσκεται στο αριστερό της εισόδου στον αρχαιολογικό χώρο.

Ας δώσουμε τώρα τη συνέχεια στο σημείωμα του Μιχάλη:

"Οι Ιταλοί, που είχαν αναλάβει την εσωτερική αστυνόμευση, σαν βοηθητικοί των Γερμανών, είχαν μάθει τι έγινε μέσα στην εκκλησία. (Ευτυχώς δεν έμαθαν για τον γιατρό). Μη μας φαίνεται παράξενο. Πάντοτε θα υπάρχουν σκουλήκια προδοσίας. Είχαν λοιπόν κάποιους καρφωμένους οι Ιταλοί. Για να δείξουν ότι κάτι κάνουν κι αυτοί, διέταξε ο φρούραρχός τους να τους συλλάβουν, νύχτα στο σπίτι τους. Γιατί, κι αυτό το είχαν φροντίσει οι προδότες.

Πιάστηκαν τρεις. Ο ένας ήταν ο Νίκος Οικονόμου που μου είπε λεπτομέρειες. Δε θυμάμαι τους άλλους δύο. Ο δεύτερος ίσως ήταν ο Νίκος Μαρούγκας.

Τους πέταξαν στο υπόγειο του δεύτερου Δημοτικού σχολείου. Κατά τα μεσάνυχτα ακούστηκαν φωνές έξω από το υπόγειο. Πέταξαν μέσα κι άλλους τρεις.

Ο ένας ήταν ο Διευθυντής του ΒΟΤΡΥΣ Λιαούτσης και δύο χημικοί του εργοστασίου, ο Χρηστοδούλου και ο Αντύπας. Οι δικοί μας έραψαν το στόμα. Τους καινούριους τους έπιασαν, όπως είπαν οι ίδιοι, όταν άκουγαν σε παράνομο ραδιόφωνο το σταθμό του Λονδίνου.

Πώς τα φέρνει η τύχη καμιά φορά: Να είναι φυλακισμένοι, τα αφεντικά με τους εργάτες. Και, τι αφεντικά; Ολάκεροι διευθυντάδες.

Όταν ξημέρωσε, ο Νίκος το έριξε στο καλαμπούρι: *"Δες τώρα, αφεντικό, τι θα πει ισότητα"*. Αλλά κι εδώ η ανισότητα: Τους τρεις πρώτους, τους έπιασαν, για να δείξουν στ' αφεντικά τους, τους Γερμανούς, ότι δεν τρώνε τζάμπα το ψωμί. Τους άλλους τρεις, τους βάραινε γερή και συγκεκριμένη κατηγορία.

Αλλά, η ανισότητα φαίνεται ακόμα πιο γερά από δω και πέρα: Κατά το μεσημέρι φώναξαν τον διευθυντή με την παρέα του. Η άλλη παρέα είδε το παράδοξο. *"Εσείς που κάνατε κάτι, φεύγετε. Εμείς, που δεν κάναμε τίποτα, μένουμε. Αυτοί που μίλησαν για σας, να μιλήσουνε και για μας, πριν μας πάνε στους Γερμανούς. Αν δεν το κάνετε θα έχετε κακά ξεμπερδέματα. Προπαντός, εσύ, αφεντικό"*.

Ο Βίκτωρας Μαντσίνης ήταν ιταλικής καταγωγής. Αλλά, σπουδαίος Έλληνας. Ήταν τεχνικός διευθυντής στο ΒΟΤΡΥΣ. Αγαπητός σ' όλη την Ελευσίνα, ανοιχτόκαρδος και γλεντζές. Έτρεξε, μίλησε με τους Ιταλούς κι ελευθέρωσε το αφεντικό του και τους δύο χημικούς. Αλοίμονο αν το μάθαιναν οι Γερμανοί.

Οι άλλοι τρεις βλέποντας ποιος ήταν ο σωτήρας του αφεντικού και της παρέας του, σκέφτηκαν ότι μπορούσαν να σωθούν κι αυτοί από τον ίδιο. "Να πείτε στον κυρ Βίκτωρα ποιοι είμαστε και ότι μας έπιασαν για ύποπτους. Αν, μέχρι το βράδυ δεν είμαστε στα σπίτια μας κάποιοι, σαν εμάς θα του κάψουν το σπίτι. Άσε που δε θα βρει γωνιά να κρύψει το κεφάλι του και τα παιδιά του".

Ο Μιχάλης πίστευε, ότι, και χωρίς απειλή, θα έτρεχε ο κυρ Βίκτωρας. Πήγε στον ιταλό φρούραρχο: "Αυτοί οι τρεις που κρατάτε, είναι από τα καλύτερα παιδιά που έχουμε. Τους έχω στη δουλειά μου. τους ξέρω όσο ξέρω τα παιδιά μου. Μπαίνω εγγυητής. Κι αν το θέλετε, και όμηρος".

Τους ελευθέρωσαν αμέσως. Έφυγαν αγκαλιά με τον σωτήρα τους".

Σημείωση: Ο Μιχάλης Λογοθέτης άρχισε να έχει προβλήματα υγείας. Συμπτώματα έλλειψης δραστηριότητας και ενδιαφέροντος παρουσιάστηκαν στην αρχή. Γίνονταν εντονότερα όσο περνούσε ο καιρός. Έφτασε να είναι εντελώς αδιάφορος με απώλεια μνήμης, που σιγά-σιγά γινόταν όλο και πιο έντονη.

Η γυναίκα του στάθηκε δίπλα του, μεγάλη ηρωική μορφή. Τον έβγαζε στον περίπατο, κοντά στους ανθρώπους. Και τον φρόντιζε σε όλα.

Γινόταν κομμάτια η καρδιά μου όταν μ' έβλεπε και δε με γνώριζε. Μόνον ένα χαμόγελο, που το υπαγόρευε μια ευγενική ψυχή άνθιζε συνεχώς στα χείλη του.

Όσπου έφτασε να παύσει να τον κυκλοφορεί η γυναίκα του. Όσπου έφτασε για να μας φύγει για πάντα ο Μιχάλης Λογοθέτης. Το ιστορικό της αντίστασης στην Ελευσίνα είχε χάσει τον μοναδικό ιστορικό του. Αυτόν

που θα κάλυπτε ένα από τα ενδοξότερα κομμάτια της ιστορικής πορείας της αιώνιας πόλης μας.

Για αρκετό χρόνο έβαζα στην μπάντα ό,τι αντιστασιακό υλικό είχα συγκεντρώσει. Το θεωρούσα ότι δεν ήταν του ύψους του πολύτιμου συνεργάτη μου.

Στην αναζήτηση του τέλειου, όταν καθίσταται αντικειμενικά αδύνατο, κάποια θέση καλύπτει το ημιτελές, αφού υπερέχει του τίποτα. Σαν να με είχε μπολιάσει αυτός ο άνθρωπος από ένα αίσθημα χρέους. Σαν να με διάταξε κάτι μέσα μου, σαν να μου έλεγε ότι έχω υποχρέωση να προχωρήσω μόνος μου αυτό που διέκοψε η κακιά μοίρα. Ήταν κάτι επιτακτικό που δεν επέτρεπε αντιρρήσεις. Και έκανα όπως με προέτρεπε αυτό το μέσα μου. Το εξηγώ σαν διπλή επιταγή: Από τη μια σαν ανάγκη να καταγραφεί ότι έχει διασωθεί από την αντίσταση κι από την άλλη ο δρόμος που ανοίξαμε με τον Μιχάλη Λογοθέτη. Και από τότε ίσαμε σήμερα συγκεντρώνω ότι σχετίζεται με αυτό το κομμάτι της ιστορικής πορείας τούτης της αιώνιας πόλης.

Τέλος δεύτερου τεύχους

